

Afstudeeronderzoek

Digitaal burgerschap, wat moeten we ermee?

Een onderzoek naar het omgaan met digitaal burgerschap in het basisonderwijs

Marjolein van den Hoek (080206)
Christelijke Hogeschool Ede
Leraar basisonderwijs (pabo)
Mei 2013
Begeleider: Hans Bakker

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	4
1.0 Aanleiding en motivatie	4
1.1 Probleemstelling.....	5
1.2 Hypothese	5
1.3 Uitleg van de begrippen uit de probleemstelling.....	6
1.4 Vraagstellingen.....	6
1.4.1 Theorievragen	6
1.4.2 Praktijkvragen	6
1.5 Doelstellingen.....	6
1.5.1 Literatuurdoelen	6
1.5.2 Praktijkdoelen	7
1.6 Opbouw.....	7
1.7 Onderzoeksgroep	7
1.8 Onderzoeksstrategie	7
1.9 Ten slotte.....	8
Hoofdstuk 2: Wat is burgerschap?	9
2.0 Inleiding.....	9
2.1 Wat is burgerschap?.....	9
2.1.1 Actief burgerschap	9
2.2 Kenmerken van burgerschap	11
2.3 Soorten burgerschap	11
2.4 Burgerschap in de praktijk.....	12
2.4.1 Kerndoelen bij burgerschap	13
2.5 Drie domeinen van burgerschapsvorming	14
2.5.1 Democratie.....	14
2.5.2 Participatie	14
2.5.3 Identiteit.....	15
2.6 Samenvatting.....	15
Hoofdstuk 3: Wat is digitaal burgerschap?	16
3.0 Inleiding.....	16
3.1 Wat zijn sociale media?.....	16
3.1.0 Uitleg term 'sociale media'	16
3.1.1 Wat verstaan we onder sociale media?	16
3.1.2 Waarom zijn sociale media waardevol?.....	17
3.1.3 Wat moet je in gedachten houden bij sociale media?	18
3.2 Wat is mediawijsheid?	18
3.2.1 Mediawijsheid	19
3.2.2 Wanneer ben je mediawijs?.....	21

3.3 Je houding als leerkracht bij het gebruik van sociale media	22
3.3.1 Basishouding mediawijsheid	22
3.3.2 Open, constructieve houding.....	22
3.3.3 Positieve benadering.....	22
3.3.4 Voorzichtigheid bij online contact	22
3.3.5 Voortdurende professionalisering	22
3.3.6 Flexibele houding	23
3.3.7 Invalshoek	23
3.4 Aandachtspunten bij het gebruik van sociale media	23
3.4.1 Geen doel op zich, wel veel extra's.....	23
3.4.2 Vaardig is wat anders dan bekwaam	24
3.4.3 Goede afspraken en informatievoorzieningen	24
3.4.4 Ouders zijn belangrijk!	25
3.5 Samenvatting.....	25
Hoofdstuk 4: Het zelfbeeld van het kind	27
4.1 Wat is het zelfbeeld?.....	27
4.1.1 Waarom is een positief zelfbeeld zo belangrijk?	28
4.1.2 Een goede relatie	29
4.1.3 Zelfbeeld in combinatie met werken met sociale media	30
4.2 Samenvatting.....	31
Hoofdstuk 5: Praktijkdeel	32
Inleiding.....	32
Inhoudsopgave	34
1. Inleiding	35
Doelen	35
Opzet notitie mediabeleid	35
2. Introductie KWS	36
3. Introductie Wheemschool.....	37
4. Aandachtspunten mediabeleid	38
4.1 Voortdurende professionalisering.....	38
4.2 Contact met ouders.....	41
4.3 Onderwijsondersteuning.....	42
4.4 Verschillende tips nogmaals op een rijtje	43
4.5 Concrete aanbevelingen bij het schrijven van een beleidsplan	43
Bijlagen	45
Hoofdstuk 6: Samenvattingen, conclusies en aanbevelingen.....	61
6.1 Samenvatting.....	61
6.2 Conclusies.....	63
Bijlage	64

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.0 Aanleiding en motivatie

Kinderen met Ipads, mobiele telefoons met internet, hyves, twitter, facebook; je komt het steeds meer tegen. Er is een echte WIFI-generatie aan het ontstaan. Kinderen die continu online zijn via de modernste apparaten. Ze hebben onbeperkt toegang tot het mobiele internet met al zijn mogelijkheden, op elk gewenst moment en op elke gewenste locatie. En het valt allemaal buiten ons blikveld. Het gebeurt in totale privacy, zonder de nodige begeleiding. Vaak weten de kinderen er nog meer van af dan de volwassenen. Qua technische vaardigheden zijn ze al een stuk verder dan hun opvoeders. Zo zie je dat er een soort digitale kloof is ontstaan (Hop & Delver, 2009).

De invloed van de media op de jeugd is altijd al groot geweest, maar de media lijken tegenwoordig steeds meer invloed te krijgen. Doordat de invloed van de (sociale) media steeds groter wordt voor de kinderen lopen we nu alleen tegen een ander probleem in de opvoeding aan. Het toezicht en de invloed van de volwassenen op deze online wereld valt namelijk weg. Waar je nog tegen een kind kunt zeggen dat het de tv die in de huiskamer staat uit moet doen en even huiswerk moet gaan maken of buiten moet gaan spelen, heb je de mobiele verbinding niet meer in je greep. Deze gaat namelijk op ieder gewenst moment door. We lopen nu tegen een interessante vraag aan: Hoe kun je de kinderen nog begrijpen en begeleiden als ze zelf bepalen wat ze zien, horen of lezen en hoe ze met de media omgaan?

Wanneer kinderen bijvoorbeeld op straat met elkaar communiceren en je ziet iets in die communicatie dat je niet aanstaat, dat buiten je principes valt en dat niet hoort, kun je actie ondernemen. Je kunt er iets van zeggen, kinderen terechtwijzen, op hun plaats zetten en leren hoe je wel met elkaar om moet gaan. Het contact via de mobiele communicatie bevat alles dat in de 'gewone' communicatie ook plaatsvindt. Vriendschap, ruzie, goedmaken, verkering, negeren, roddelen en pesten. Je komt het allemaal tegen. Alleen als opvoeder heb je niet genoeg inzicht in wat er online plaatsvindt. En omdat het buiten ons zichtveld gebeurt, wordt het lastig om grenzen te stellen. Ook de invloed van de schoolomgeving neemt af, omdat de leerlingen buiten het zicht van leerkrachten en docenten bezig zijn met de media.

Daarbij blijkt nog eens 'dat kwetsbare kinderen, die verlegen zijn, moeite hebben met identiteitsontwikkeling of serieus worden gepest, meer dan andere kinderen tijd online doorbrengen' (Hop & Delver, 2009, p. 84). Hieruit blijkt dat het zelfbeeld van het kind ook een grote rol speelt in de weerbaarheid in de online wereld. Kinderen die in het 'gewone' leven al wat zwakker zijn, zullen hier in de digitale wereld ook meer tegenaan lopen en kwetsbaarder zijn.

Als we het zo bekijken, lijken er alleen maar negatieve dingen te zitten aan het feit dat deze WIFI-generatie is ontstaan en steeds meer werkelijkheid wordt. De vraag die veel naar boven komt, is: 'In hoeverre hebben we nog grip op wat de kinderen doen, opzoeken en bekijken?' En zoals uit het stukje hierboven al blijkt, wordt onze grip hierop inderdaad steeds minder.

Een uitspraak die ik hoorde en die zeker relevant is voor dit onderzoek, is:

Ik denk niet dat kinderen zonder sociale media kunnen, maar we moeten ze wel trainen in het onderscheidingsvermogen.

En dat is maar al te waar. We kunnen het niet meer ontkennen dat de jeugd steeds meer op het internet zit. We kunnen het niet meer ontkennen dat er steeds meer toegankelijk voor ze is, waarvan we eigenlijk niet willen dat ze het al onder ogen komen. Maar het is wel zo. En daarom is het onze taak om als scholen hier met wijsheid mee om te gaan. Het is belangrijk om de weerbaarheid van kinderen te vergroten door ze assertief te maken, een onderdeel van mediawijsheid. De zoekvaardigheden van de kinderen moet worden verbeterd.

Misschien kunnen we als leerkrachten niet meer helemaal bepalen wat kinderen op het internet allemaal zien en hebben we daar minder invloed op, over randvoorwaarden en een goede basis kunnen we wel nadenken. Zoals ik hierboven ook al even benoemde, speelt ook het zelfbeeld van kinderen een grote rol in hun eigen kwetsbaarheid en zelfredzaamheid op het internet. Welke randvoorwaarden kunnen scholen wel stellen en op welke manier kan de mediaveiligheid gewaarborgd worden?

Het wordt tijd dat we ons inzetten om de 'mediawijsheid' van kinderen te verbeteren. Waar lopen ze tegenaan en hoe kunnen wij ze voldoende blijven begeleiden, zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot een generatie van bewuste en kritische mediagebruikers? Sociale media veranderen de wereld van werk en burgerschap, ofwel het leven van de 21^e eeuw (Hop & Delver, 2009). Dat vraagt om kennis, vaardigheden en attitudes. Door hier aandacht aan te schenken, bereiden we leerlingen beter voor op de toekomst.

1.1 Probleemstelling

Wat houdt digitaal burgerschap in de online wereld in ten aanzien van de zelfredzaamheid bij de leerlingen van de basisschool en hoe kun je als school hierin mediaveiligheid waarborgen en hoe zet je dat in het schoolbeleid?

1.2 Hypothese

Ik verwacht dat het als school belangrijk is je oren en ogen open te houden met betrekking tot de sociale media. Zoals in de aanleiding en motivatie ook al is benoemd, verwacht ik niet dat kinderen zonder sociale media kunnen, maar dat het wel belangrijk is dat we hen hier meer in trainen. Daarbij speelt het zelfbeeld van het kind waarschijnlijk een grote rol bij de mate van zelfredzaamheid die het kind hierin heeft. Daarbij verwacht ik dat het als school lastig zal zijn om concrete grenzen aan te geven om die mediaveiligheid te waarborgen, maar dat het wel mogelijk moet zijn om hier meer visie op te vormen en meer richting aan te geven. Wanneer dit goed en duidelijk naar ouders wordt gecommuniceerd, verwacht ik dat ook in het bieden van de mediaveiligheid dit contact heel belangrijk zal zijn. De kinderen hebben namelijk zowel thuis als op school te maken met sociale media, waarbij de mediaveiligheid naar ik verwacht het sterkst zal staan als ouders en de school dezelfde richting op gaan. Ik verwacht dat mediaveiligheid nooit voor de volle 100% gewaarborgd kan worden, maar dat er wel een heel groot deel ondervangen kan worden door er open over te zijn en er op een realistische manier naar te kijken.

1.3 Uitleg van de begrippen uit de probleemstelling

Burgerschap: Actief burgerschap verwijst naar de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.¹

Digitaal burgerschap: Met digitaal burgerschap bedoel ik de zelfredzaamheid bij het op een verantwoorde manier omgaan met de mogelijkheden van de sociale media.

Online wereld: Met de online wereld bedoel ik de hele digitale wereld waarin kinderen zich kunnen begeven en waarbij ze in aanraking komen met het world wide web.

Zelfredzaamheid: Met zelfredzaamheid bedoel ik het vermogen om zelfstandig je leven te leiden en je eigen problemen op te lossen, jezelf kunnen redden en het vermogen om dagelijkse algemene levensverrichtingen zelfstandig te kunnen uitvoeren.

Leerlingen van de basisschool: Met leerlingen van de basisschool bedoel ik alle reguliere basisschoolleerlingen in de leeftijd van 4-13 jaar.

Mediaveiligheid: Mediaveiligheid duidt hier op het aanleren en aanbieden van mediawijsheid. Mediawijsheid is 'het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld' (De Haan, 2010, p. 41).

Waarborgen: Waarborgen komt van het woord waarborg dat zekerheid, garantie betekent (Van Dale). Het gaat hier dus om het bieden van zekerheid en garantie op het gebied van mediaveiligheid.

1.4 Vraagstellingen

1.4.1 Theorievragen

---

1. Wat is burgerschap?
2. Wat is digitaal burgerschap?
3. Wat houdt zelfredzaamheid in, gekoppeld aan zelfbeelden van leerlingen van de basisschool?

1.4.2 Praktijkvragen

---

4. Hoe zorg je in de praktijk voor mediaveiligheid voor kinderen?
5. Hoe ziet een concept beleidsplan eruit voor basisscholen ten aanzien van digitaal burgerschap?

1.5 Doelstellingen

1.5.1 Literatuurdoelen

Aan het einde van mijn afstudeeronderzoek:

- kan ik een definitie geven van burgerschap.
- kan ik omschrijven wat digitaal burgerschap inhoudt.
- kan ik verwoorden wat zelfredzaamheid inhoudt, gekoppeld aan zelfbeelden van leerlingen van de basisschool.
- heb ik een totaaloverzicht van de literatuuranalyse over het onderwerp digitaal burgerschap.

---

¹ C. Kervezee. Toezicht op burgerschap en integratie. *Inspectie van het Onderwijs. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. (2006)
www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Toezicht+op+burgerschap+en+integratie.htm.

1.5.2 Praktijkdoelen

Aan het einde van mijn afstudeeronderzoek:

- heb ik er zicht op hoe je in de praktijk voor mediaveiligheid voor kinderen kunt zorgen.
- kan ik basisscholen aanbevelingen geven ten aanzien van beleid voor digitaal burgerschap.
- heb ik notie genomen van de bevindingen van leerkrachten over hun mening over digitaal burgerschap.
- heb ik kennis genomen van hoe beleid werkt ten aanzien van een nieuw curriculumvoorstel.

1.6 Opbouw

Voordat ik met het praktijkgedeelte aan de slag kan gaan, moet ik eerst een antwoord zien te vinden op de theorievragen. Ik wil als eerste onderzoeken wat burgerschap precies inhoudt. Hierna zal ik specifiek inzoomen op digitaal burgerschap en dit verder uitwerken. Hierbij zal het voornamelijk gaan over hoe om te gaan met sociale media. Vervolgens zal ik me verdiepen in de zelfredzaamheid van kinderen en de koppeling maken met zelfbeelden van leerlingen van de basisschool. Zodra ik een antwoord heb op deze theorievragen kan ik aan de slag met het praktijkdeel, waarbij ik zal onderzoeken op welke manier je in de praktijk voor mediaveiligheid voor de kinderen kunt zorgen en zal ik aanbevelingen geven ten aanzien van het schrijven van beleid met betrekking tot digitaal burgerschap.

Mijn onderzoek zal er als volgt uitzien:

Hoofdstuk 1: In dit hoofdstuk leid ik het onderwerp in en geef ik de opzet van mijn onderzoek weer.

Hoofdstuk 2: In dit hoofdstuk zal ik beschrijven wat burgerschap precies inhoudt. Ook zal ik hierin beschrijven wanneer iemand onder een volwaardig burger wordt geschaard en wat onder burgerschapsvorming wordt verstaan.

Hoofdstuk 3: In dit hoofdstuk spits ik burgerschap toe op digitaal burgerschap en zal ik uiteenzetten wat je daaronder kunt verstaan.

Hoofdstuk 4: Dit hoofdstuk zal verdiepende informatie geven omtrent zelfredzaamheid van de kinderen, gekoppeld aan zelfbeelden van leerlingen van de basisschool. Ook zal ik hier de link met betrekking tot digitaal burgerschap benoemen.

Hoofdstuk 5: Dit hoofdstuk zal meer praktisch worden. Hierin zal ik een conceptnotitie mediabeleid schrijven, waarin nader bekeken is hoe de teams tegenover het gebruik van sociale media in de klas staan, er uiteen wordt gezet op welke manieren je praktische mediaveiligheid met kinderen kunt waarborgen en hoe beleid in conceptvorm kan worden vormgegeven omtrent digitaal burgerschap.

Hoofdstuk 6: In dit hoofdstuk zal ik een samenvatting, conclusies en aanbevelingen geven.

1.7 Onderzoeksgroep

Het praktische onderdeel van dit onderzoek zal ik richten tot de teams van de basisscholen de Koningin Wilhelminaschool te Voorthuizen en de Wheemschool te Voorthuizen.

1.8 Onderzoeksstrategie

Dit onderzoek bestaat uit een nadruk op literatuuronderzoek en daarnaast een exploratief, kwalitatief onderzoek.

Literatuuronderzoek: dit onderzoek bestaat uit een literatuuronderzoek, omdat ik bij dit onderzoek de literatuur bestudeer en van daaruit een conceptualisatie maak over digitaal burgerschap en een beleidsplan daarvoor.

Kwalitatief onderzoek: dit onderzoek bestaat uit een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek, met nadruk op kwalitatief onderzoek, omdat ik door middel van stellingen in beide teams de meningen ga inventariseren omtrent dit onderwerp.

1.9 Ten slotte

In dit afstudeeronderzoek maak ik gebruik van het woordje hij of hem. Bij dit woordje mag de lezer ervan uitgaan dat het zowel over jongens als meisjes, mannen als vrouwen gaat. Dit geldt zowel voor de momenten waarop ik over de leerkrachten als wanneer ik over de leerlingen of andere personen spreek.

Hoofdstuk 2: Wat is burgerschap?

2.0 Inleiding

Burgerschap is een begrip dat de laatste jaren steeds meer in de belangstelling is komen te staan. Ook in het onderwijs is het een onderwerp geworden dat niet meer weg te denken is. Sinds december 2005 heeft de overheid namelijk in de wet vastgelegd welke taak de school heeft met betrekking tot de bijdrage aan de integratie van leerlingen in de Nederlandse samenleving (Hogenes, Booys, Gravesteijn, & Diekstra, 2010, p. 129). Deze wet is onderdeel van de Wet op het primair onderwijs en de Wet op het voortgezet onderwijs. De wet is in februari 2006 in werking getreden.

In de Wet op het primair onderwijs staat over de betekenis van de school bij de voorbereiding van de kinderen op een plaats in de maatschappij:

‘Het onderwijs:

- a. gaat er mede vanuit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving.
- b. is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en
- c. is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennis maken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten’ (De Bas, 2008, p. 9).

Deze wijziging in de wet heeft er mede voor gezorgd dat het bevorderen van burgerschap een ‘hot item’ is geworden in het onderwijs. Scholen zijn nu verplicht het burgerschap van leerlingen te bevorderen. Dit houdt in dat scholen leerlingen moeten laten kennis maken met de diversiteit in de samenleving (Kervezee, 2006). Veel scholen geven daar al op verschillende manieren invulling aan. De situatie van de leerlingen, de wensen van ouders/verzorgers en omgeving en de missie van de school, spelen hier allemaal een rol bij.

2.1 Wat is burgerschap?

Burgerschap is een belangrijk onderwerp, dat op veel verschillende manieren kan worden ingevuld. Dat betekent dat er niet één goede manier is waarop dat kan (Kervezee, 2006). Omdat het een breed onderwerp is waar scholen op een eigen manier invulling aan kunnen geven, is het belangrijk dat de definitie van burgerschap duidelijk is. De site van de onderwijsinspectie (2006) geeft de volgende definitie over burgerschap:

“Actief burgerschap verwijst naar de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.”

Wanneer het over burgerschap gaat, valt het me op dat er overal gesproken wordt over actief burgerschap. Zowel in de Wet op het primair onderwijs als in de definitie over burgerschap komt dit naar voren. Blijkbaar is het belangrijk dat het burgerschap specifiek actief burgerschap is. Maar hoe ziet actief burgerschap er dan uit?

2.1.1 Actief burgerschap

In de invulling van burgerschap in het onderwijs wordt de nadruk gelegd op het actief bijdragen aan de samenleving. Om dit te benadrukken wordt gesproken over actief burgerschap (Bron, 2006). Het woord actief wijst erop dat er actie is. Er wordt gewerkt, er worden daden verricht (Van Dale Online).

Actief is het tegenoverstelde van passief. Wanneer iemand passief is, betekent dit dat hij niet tot daden overgaat. Bij het bevorderen van het burgerschap, gaat het er dus om dat de kinderen wordt geleerd er actief mee bezig te zijn en er actief deel van uit maken. Dat ze overgaan tot actie, overgaan tot daden. Het bevorderen van actief burgerschap kan dus niet alleen maar bij woorden blijven. Om actieve burgers te worden, zullen de kinderen ook moeten leren hier zelf actief in te worden.

Actief burgerschap hangt, mijns inziens, nauw samen met verantwoordelijk burgerschap. Verantwoordelijk burgerschap betekent dat mensen gebruikmaken van hun rechten en dat ze zich houden aan hun verplichtingen. De Nederlandse burgers geven aan dat respectvol omgaan met elkaar, iets doen voor een ander en zorg voor de samenleving drie punten zijn die horen bij verantwoordelijk burgerschap. De overheid zelf zou daar nog een ander belangrijk punt van verantwoordelijk burgerschap aan toe willen voegen, namelijk 'een bijdrage leveren aan de gemeenschap, politiek en publieke zaak'.²

Wanneer je een actief burger bent, zal je jezelf hier ook al snel verantwoordelijk voor voelen. Ik denk dat het hoogste streven van de school dan ook moet zijn om kinderen niet alleen actieve, maar ook verantwoordelijke burgers van de samenleving te maken.

Actief burgerschap heeft twee woorden in zich; namelijk 'actief' en 'burgerschap'. Het woord actief heb ik hiervoor al even besproken. In burgerschap zit het woord 'burger'. Volgens de Van Dale is een burger een inwoner van een stad en/of land, met alle daaraan verbonden rechten. Ook wordt aangegeven dat je ergens een burger bent als je jezelf er helemaal thuis voelt en je er goed de weg weet. Voor ons geldt dus dat we burgers van Nederland zijn. Als we dit vertalen naar het actieve burgerschap, betekent dit dat we actieve burgers moeten zijn van en in de Nederlandse samenleving, dat we ons hier helemaal thuis voelen en er de weg weten. In een stad, land of staat leef je samen met andere burgers, met wie je moet leren samenwerken en samenleven. Alleen op die manier kun je zelf ook een actieve burger worden en zijn.

Om goed te kunnen samenwerken en samenleven, is het belangrijk dat een burger in ieder geval over de volgende vaardigheden beschikt (Hogenes et al., 2010, pp. 132-135):

1. Een burger moet kunnen communiceren. Hier in Nederland betekent dit dat een burger de Nederlandse taal kan spreken.
2. Een burger moet over zelfcontrole beschikken. In Nederland leven we in een pluriforme samenleving, waar we in aanraking komen met mensen die er anders uitzien, anders denken, zich anders gedragen. Het is belangrijk dat je als burger die verscheidenheid in ieder geval verdraagt en je dit het liefst ook accepteert. Daarbij is het wel een voorwaarde dat het uiterlijke vertoon, de opvattingen en gedragsvormen binnen de wettelijke regels vallen.
3. Daarnaast is het belangrijk dat je als burger van een samenleving over de vaardigheid beschikt om anderen respectvol aan te spreken en dat anderen jou aan kunnen spreken. Wanneer mensen samenleven en samenwerken, zijn wrijvingen onvermijdelijk. Daarom is het belangrijk dat een burger over de vaardigheid beschikt om met anderen in gesprek te gaan en er samen 'uit te komen'.

Deze vaardigheden passen bij het communitaire burgerschap (Hogenes et al., 2010, p. 133). De kern daarvan is het geluk en ongeluk van anderen. Een andere opvatting over burgerschap die van belang is voor dit onderzoek, is het politieke burgerschap. Hierbij speelt de staatsvorm waarin je leeft een essentiële rol. Aangezien we in Nederland in een democratisch land leven, kunnen we hier dus ook wel spreken over democratisch burgerschap als vorm van politiek burgerschap. Dit houdt een positieve en actieve houding in ten opzichte van de democratische staatsvorm.

---

² Rijksoverheid. Verantwoordelijk burgerschap. *Rijksoverheid*.

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/democratie-en-burgerparticipatie/versterking-nederlandse-democratie/verantwoordelijk-burgerschap>.

2.2 Kenmerken van burgerschap

Burgerschap is een breed begrip. Een aantal suggesties en thema's die met burgerschap te maken hebben en de brede opvatting van burgerschap weergeven, wil ik hieronder even kort benoemen.

Allereerst is burgerschap het kunnen en willen **participeren** in de samenleving. Het gaat hier niet alleen om integratie of het aanpassen aan de samenleving, maar juist om een actieve bijdrage leveren aan die samenleving.

Daarnaast wordt **democratie als levenswijze** gezien. De Nederlandse samenleving is een democratie. Dit heeft niet alleen te maken met formele politieke rechten en plichten, maar ook met de manier waarop mensen met elkaar omgaan.

Verder vraagt de vorming van burgerschap om een krachtige interactie tussen **een formeel staatsburgerschap en het leven in kleinere en grotere gemeenschappen**, in Nederland en wereldwijd. In Nederland leven we in een politieke gemeenschap met allerlei burgerrechten. Dit vraagt een participatie en bereidheid aan de Nederlandse samenleving. De Nederlandse samenleving is weer opgedeeld in diverse culturele gemeenschappen, die een belangrijke rol spelen. Daarnaast maakt de Nederlandse samenleving ook deel uit van de Europese samenleving, die ook om Europees burgerschap vraagt.

Ook maak je als burger deel uit van het wereldburgerschap. Wereldburgerschap is niet alleen maar een economische, maar ook een **morele categorie**. Verantwoordelijkheid nemen voor de mensheid, het werken aan een rechtvaardige wereld, betrokkenheid ontwikkelen tussen groepen en gemeenschappen, etc.

Burgerschap heeft ook betrekking op het kunnen en willen deelnemen aan de samenleving en een bijdrage leveren aan de democratie. Burgerschapsvorming is dan ook gericht op **ontwikkeling van kennis, vaardigheden en houdingen**.

Verder wordt leerlingen ondersteunen in hun **persoonlijke identiteitsontwikkeling** ook gezien als onderdeel van burgerschapsvorming in het onderwijs. De westerse democratie doet een sterk beroep op eigen verantwoordelijkheid, op regie nemen over de eigen identiteitsontwikkeling. Als laatste stimuleren **culturele en sociale diversiteit** de ontwikkeling van burgerschap. Gebrek aan diversiteit geeft daarentegen juist een eenzijdige invulling aan burgerschap. Die eenzijdigheid kan overigens zelfgekozen of gedwongen uitsluiting zijn.

2.3 Soorten burgerschap

Niet iedereen heeft dezelfde opvatting over burgerschap en het begrip 'burger' op zich. Dit hangt sterk af van de normen van de tijd. In paragraaf 2.1.1 is het communitaire burgerschap al even genoemd. Daarbij is participeren alleen niet genoeg, maar gaat het er ook om dat je jezelf er helemaal betrokken bij voelt en dat het iets van jezelf wordt.

In onze huidige maatschappij overheerst de normatieve betekenis van het individu, dat recht heeft om zichzelf te zijn, maar waarvan ook verwacht wordt dat het zich aanpast aan de spelregels van de Nederlandse samenleving (Kloek en Tieleman, 2002, pp. 15-17 in De Bas, 2008, p. 11). Om op school met burgerschapsvorming aan de slag te gaan is het belangrijk om te formuleren welk type burgerschap de school voorstaat bij het vervullen van de pedagogische taak. Het is belangrijk om duidelijk te hebben welk type burgerschap iemand nastreeft, om frustraties te voorkomen. Een aantal vormen van burgerschap (De Bas, 2008, p. 11) zijn:

- *Het calculerend of liberaal-individualistisch burgerschap.*
Hierbij stemt de burger als zelfstandig mens zijn gedrag in vrijheid af op het hoogst mogelijke sociaaleconomische en culturele rendement.
- *Het gemeenschapsburgerschap.*
Hierbij is het functioneren van ieder persoon op zich volledig afhankelijk van de relatie die hij met de gemeenschap onderhoudt.

- *Het republikeins burgerschap.*
Hierbij staat de individualiteit in dienst van de gemeenschap. Het gaat om de verhouding van de burger tot de gemeenschap, die vaak door de politiek gedomineerd wordt.
- *Het neorepublikeins burgerschap.*
Dit type burgerschap kan ook wel kritisch-democratisch burgerschap genoemd worden. Bij dit type burgerschap vindt een verbinding plaats van de andere vormen. De burger komt op voor zichzelf, maar heeft daarnaast ook een relatie die in evenwicht is met de gemeenschap, inclusief de rechten en plichten hiervan.

Burgerschap heeft verschillende dimensies. Welk type burgerschap een school ook nastreeft, ieder type burgerschap krijgt te maken met deze verschillende dimensies. Deze dimensies vormen de domeinen waarop burgerschap van toepassing is. Zo is er een politiek-juridische dimensie in de vorm van stemrecht en staatsburgerschap. Daarnaast is er ook een economische dimensie: waar komt het inkomen vandaan, aan welke samenleving wordt een economische bijdrage geleverd? Verder hebben we ook nog te maken met de sociaal-culturele dimensie. Hierbij is het van belang bij welke gemeenschap iemand zich betrokken voelt, welke taal iemand spreekt en waar iemand zich thuis voelt.

2.4 Burgerschap in de praktijk

Uit de paragraaf hierboven blijkt al dat er niet een bepaalde manier is hoe er over burgerschap wordt gedacht. Er zijn verschillende opvattingen over, die geen van alle goed of fout zijn. Wel is het belangrijk om als school duidelijk te hebben welke opvatting je nastreeft, om onduidelijkheid en confrontatie hierover te voorkomen. Het is dan ook niet zo wonderlijk dat de overheid en onderwijsinspectie de vormgeving van het onderwijs met betrekking tot burgerschap aardig openlaten. Toch zijn er wel een aantal richtlijnen waar op gelet moet/kan worden in de praktijk.

Stichting Leerplanontwikkeling (SLO)³ zegt dat burgerschap meedoen is. Aangezien democratie een wezenlijk kenmerk is van de samenleving, is dat ook een wezenlijk kenmerk van burgerschap.

Volgens SLO houdt het actieve karakter van burgerschap onder andere in dat:

- de school fungeert als oefenplaats voor burgerschap;
- het onderwijs een taak heeft om leerlingen op die rol voor te bereiden;
- burgerschap is gericht op betrokkenheid, maatschappelijke en politieke participatie;
- burgerschap binnen- en buitenschools leren is;
- burgerschap niet beperkt blijft tot kennis en inzicht, maar ook gericht is op vaardigheden en houdingen die worden aangeleerd door ervaringsgerichte aanpakken en dialoog;
- burgerschap vraagt om bepaalde omgangs- en communicatievormen, zoals een kritische houding, discussie, dialoog en oplossingsgerichtheid. Dat houdt ook in het erkennen van verschillen, anderen in hun waarde laten en het afzien van intimidatie en geweld.

Je ziet dat de kenmerken van actief burgerschap die hier worden genoemd, overeenkomen met de vaardigheden die ik in paragraaf 2.1.1 over 'actief burgerschap' eruit heb gelicht. Communiceren, zelfcontrole en respect. In het lijstje van hierboven wordt alleen nog duidelijker de rol van het onderwijs hierin beschreven. De school is een oefenplaats en heeft de taak om de leerlingen voor te bereiden op hun burgerrol, om ze betrokken te maken en te laten participeren, zowel binnen als buiten de school. Ook is het de taak van de leerkracht de leerlingen hier niet alleen cognitief dingen over te leren, maar hen juist vaardigheden aan te leren waarmee ze hiermee aan de slag kunnen.

³ SLO Actief burgerschap. *SLO Jonge burgers*. http://jongeburgers.slo.nl/visie/overheid/kern/actief_burgerschap

2.4.1 Kerndoelen bij burgerschap

Om scholen richting te geven over waar ze aan moeten denken bij burgerschapsvorming, staan in de wet ook de kerndoelen beschreven waaraan de scholen in het primair onderwijs moeten voldoen. Er zijn voornamelijk drie (herziene) kerndoelen⁴ die verbonden worden aan burgerschap en een succesvolle deelname aan de maatschappij.

Kerdoel 36

De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

Hieronder valt de organisatie van de samenleving. Je kunt daarbij onder andere denken aan de noodzaak van het opstellen van regels en afspraken, noodzaak en werkwijze van gemeenschappelijke diensten (brandweer, politie, etc.), verkiezing, taken en werkwijze gemeentebestuur, kennis over het landsbestuur, totstandkoming van een wet, koningshuis, etc.

Kerdoel 37

De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Hieronder vallen samenleven, waarden en normen. Je kunt daarbij onder andere denken aan het gezin, taakverdeling in het gezin, de school, respect, discriminatie, pesten in groepsverband, gezelligheid en de behoefte aan saamhorigheid, betaald en onbetaald werk, emancipatie, vrijheid van meningsuiting, beroepen en sekse, waarden en normen, vooroordelen, stereotypen en tolerantie.

Kerdoel 38

De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen.

Hierbij kun je denken aan gebruiken/leefgewoonten, (christelijke) feestdagen, godsdienstige feesten, verhalen en gebruiken, (verhalen over) belangrijke mensen uit een religie, christendom, centrale plaats van de kerk, manieren van eten, jodendom, islam, hindoeïsme, humanisme en vrijheid van geloof.

Daarnaast zijn ook aspecten van de kerndoelen 34, 35 en tot op zekere hoogte ook kerndoel 39 aan burgerschap gerelateerd.

Kerdoel 34

De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

Kerdoel 35

De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

Kerdoel 39

De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

---

⁴ SLO. Kerndoelen. Oriëntatie op jezelf en de wereld. *Tule. Inhouden & activiteiten.* (2009). tule.slo.nl/OriëntatieOpJezelfEnWereld/F-KDOriëntatieJezelfEnWereld.

Opvallend is dat Jeroen Bron in de SLO-tekst *‘Een basis voor burgerschap’*⁵ ook de kerndoelen 47, 51 en 53 als specifieke kerndoelen van burgerschap beschrijft, terwijl deze in het bestand *‘Toezicht op burgerschap en integratie’* niet worden genoemd.

Kerndoel 47

De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van hun eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen en buitenland, vanuit de perspectieven(...) bestuur, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

Kerndoel 51

De leerlingen leren gebruik maken van eenvoudige historische bronnen zoals aanwezig in ons cultureel erfgoed (...).

Kerndoel 53

De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Hij geeft aan dat deze kerndoelen allemaal bijdragen aan de kennis van burgerschap, zoals de minister in het document *‘Toezicht op burgerschap en integratie’* in paragraaf 2.1 (Kervezee, 2006) verwoord: *‘(...) deelname aan de maatschappij en haar instituties en bekendheid met en betrokkenheid bij uitingen van de Nederlandse cultuur.’*

Om zijn standpunt hierin kracht bij te zetten, zegt Jeroen Bron: *‘Bovendien komt de Europese en internationale dimensie terug. Daarnaast zijn er enkele cognitieve vaardigheden zoals gebruik van bronnen, vergelijken en het hanteren van de perspectieven, bestuur, cultuur en levensbeschouwing. Houdingen die terug komen zijn respect voor diversiteit en algemeen aanvaarde waarden en normen en zorg voor het milieu.’*

2.5 Drie domeinen van burgerschapsvorming

Wie succesvol wil deelnemen aan de maatschappij, moet leren omgaan met democratie, participatie en identiteit. Dat worden ook wel de drie domeinen van burgerschapsvorming genoemd.

2.5.1 Democratie

Democratie heeft betrekking tot het aanleren van een democratische grondhouding. De burger voelt zich op alle niveaus betrokken bij de samenleving. Wanneer burgers democratisch zijn, kunnen ze zich inleven in de ander en tonen ze gedrag dat bij een democratie hoort. En keuzes maken: *Deze vaardigheid vereist kennis, een kritisch onderzoekende houding, het beoordelen van informatie, inzicht in consequenties van keuzes en besef van de eigen opvattingen* (Mijn Kind Online, 2010, p. 21).

2.5.2 Participatie

Participatie heeft betrekking op het meedoen vanuit de democratische grondhouding op allerlei niveaus: op school, in de klas, in de buurt, in verenigingen, in de stad, etc. Betrokkenheid en verantwoordelijkheid, sociaal-communicatieve vaardigheden en een voldoende sterk zelfbeeld om intenties te kunnen omzetten in gedrag, zijn nodig om de participatie succesvol te maken.

---

⁵ Jeroen Bron. Een basis voor burgerschap. Een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs. SLO. Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. (maart 2006)
www.slo.nl/downloads/archief/Een_20basis_20voor_20burgerschap.pdf.

2.5.3 Identiteit

Identiteit heeft betrekking op de wisselwerking tussen persoon en omgeving en de aansluiting van persoonlijke opvattingen bij de gemeenschap. Kritische reflectie op de eigen persoon, gedrag en sociale omgeving is hierbij een belangrijke vaardigheid. *Een leerling zal dan ook een balans moeten vinden tussen enerzijds zelfrealisatie en het leven volgens eigen waarden en normen, en anderzijds de grenzen en beïnvloeding van de omgeving* (Mijn Kind Online, 2010, p. 23).

2.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we het begrip ‘burgerschap’ nader bekeken. Sinds 2006 hebben scholen de verplichting tot het bevorderen van het burgerschap van de leerlingen. We kwamen erachter dat actief burgerschap aangeeft dat iemand bereid is en het vermogen heeft deel uit te maken van een gemeenschap en dat hij hier ook een actieve bijdrage aan kan leveren. Opvallend is dat hier gesproken wordt van actief burgerschap, wat dus om een actieve houding vraagt. Op deze manier is ook verantwoordelijk burgerschap hier aan te linken, wat betekent dat je jezelf verantwoordelijk voelt voor het deelnemen in de samenleving en beschikt over de vaardigheden om goed te kunnen samenleven en samenwerken.

Het gaat erom dat je ‘burger’ wordt van de samenleving, wat inhoudt dat je jezelf er helemaal thuis voelt en er de weg weet. Voor de Nederlandse samenleving betekent dit dat je goed kunt communiceren, je over zelfcontrole beschikt en over de vaardigheid beschikt respectvol met anderen om te gaan. Deze vaardigheden passen bij het communautaire burgerschap, waarbij het gaat om het geluk en het ongeluk van anderen. Ook vraagt het een positieve en actieve houding ten opzichte van de democratische staatsvorm, die we in Nederland kennen.

Burgerschap heeft te maken met participeren in de samenleving. Democratie wordt daarbij als levenswijze gezien. Vorming van burgerschap vraagt om krachtige interactie tussen een formeel staatsburgerschap en het leven in kleinere en grotere gemeenschappen, zowel in Nederland als wereldwijd. Ook maak je als burger deel uit van het wereldburgerschap, waarbij het ook gaat om de morele categorie. Bij burgerschap gaat het om het kunnen en willen deelnemen aan de samenleving, burgerschap is dan ook gericht op het ontwikkelen van kennis, vaardigheden en houdingen die bij deze democratie aansluiten.

Er zijn verschillende typen van burgerschap, waarbij het belangrijk is dat je weet welke type burgerschap de school voorstaat, om frustraties te voorkomen. Zo hebben we kort gekeken naar het calculerend of liberaal-individualistisch burgerschap, het gemeenschapsburgerschap, het republikeins burgerschap en het neorepublikeins burgerschap. Ieder type burgerschap heeft wel te maken met dezelfde dimensies, die te zijn onderscheiden in de politiek-juridische dimensie, de economische dimensie en de sociaal-culturele dimensie. Er is dus niet een goede manier van burgerschap, maar wel is het als school belangrijk duidelijk te hebben welke opvatting je nastreeft, om onduidelijkheid en confrontatie hierover te voorkomen.

Verder kwamen we erachter dat de school een oefenplaats is en de taak heeft om de leerlingen voor te bereiden op hun burgerrol, om ze betrokken te maken en te laten participeren, zowel binnen als buiten de school. Ook is het de taak van de leerkracht de leerlingen hier niet alleen cognitief dingen over te leren, maar hen juist vaardigheden aan te leren waarmee ze hiermee aan de slag kunnen. Er zijn verschillende kerndoelen voor het onderwijs waarin onderdelen van burgerschap worden beschreven. Deze kerndoelen geven de scholen richting bij de invulling van hun onderwijs omtrent burgerschapsvorming. De drie domeinen van burgerschapsvorming, die als het ware de kern van de burgerschapsvorming weergeven, zijn onder te verdelen in het leren omgaan met democratie, participatie en identiteit.

Hoofdstuk 3: Wat is digitaal burgerschap?

3.0 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk is naar voren gekomen wat burgerschap precies inhoudt en welke aspecten daarbij komen kijken. Zo kwamen we erachter dat het bij burgerschap gaat om 'de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren' (zie paragraaf 2.1 uit hoofdstuk 2). De gemeenschap waarin de kinderen van onze basisschool zich nu bevinden, is een gemeenschap die veelal gebruik maakt van de digitale wereld, oftewel: de sociale media. Dat maakt dat we bij burgerschap nog een stapje dieper moeten gaan en verder moeten kijken, namelijk naar het digitale burgerschap. Zijn de kinderen bereid en hebben ze het vermogen om deel uit te maken van de digitale wereld (waar alle kinderen zich op dit moment in bevinden) en daar een actieve bijdrage aan te leveren? In dit hoofdstuk hoop ik uiteen te zetten wat de sociale media precies inhouden, hoe ze zich verhouden en wat wij er als leerkrachten van de basisschool mee moeten.

3.1 Wat zijn sociale media?

Wanneer je het begrip 'sociale media' noemt, wordt er vaak gedacht aan sites zoals Facebook, Hyves, Twitter en LinkedIn. Deze toepassingen zijn inderdaad een onderdeel van de sociale media en onder de mensen heel populair. Maar de wereld van sociale media is groter. Veel groter.

3.1.0 Uitleg term 'sociale media'

'Sociale media' is eigenlijk een samenvoeging van twee begrippen: 'sociale' en 'media'. Vroeger bestonden de media voornamelijk uit radio, krant en televisie. Dit waren communicatiemiddelen met als kenmerk eenrichtingsverkeer. Ook waren het massamedia, de hele bevolking kon bereikt worden. Tegenwoordig hebben we niet alleen met deze 'oude' media te maken, maar is er een nieuw soort media ontstaan: de sociale media. Ook de sociale media is massamedia. Toch is er een aspect bijgekomen.

'Sociale' geeft aan dat er interactie is. Het geeft aan dat er contact is tussen mensen onderling, dat er dialoog en samenwerking mogelijk is. De hele maatschappij en samenleving zijn erbij betrokken. Dit betekent ook dat met de opkomst van de sociale media, de 'media' in zijn totaliteit zijn veranderd van enkel eenrichtingsverkeer, naar communicatie dat van twee kanten komt. Gebruikers van sociale media zijn naast ontvangers ook zenders geworden.

3.1.1 Wat verstaan we onder sociale media?

Als je op internet de term 'sociale media' invoert, zal je hoogstwaarschijnlijk de volgende definitie krijgen: 'online platformen (zoals weblogs, fora, diensten als Twitter en Youtube, sociale netwerken als LinkedIn, Facebook en Hyves, enz.) waar de gebruikers, zonder of met minimale tussenkomst van een professionele redactie, zelf de inhoud verzorgen'.⁶ Hoofdkenmerken hierbij zijn interactie en dialoog tussen gebruikers onderling. Kortom, alle activiteiten van interactie en dialoog op het 'world wide web'.

Media hebben altijd al een grote invloed gehad. Op dit moment heeft internet veel invloed op de leefwereld en de identiteit van de kinderen. Internet en televisiegebruik hebben ongeveer evenveel invloed, maar het grote verschil is dat de televisie om een passieve houding vraagt en internet om een actieve deelname. Kinderen zijn met de opkomst van de sociale media dus niet alleen media-consumenten, maar ook media-producenten geworden (Mijn Kind Online, 2010).

---

⁶ Online encyclopedie. *Encyclo*. <http://www.encyclo.nl/begrip/Social%20media>

3.1.2 Waarom zijn sociale media waardevol?

Als je om je heen kijkt, zie je dat iedereen wel op de één of andere manier gebruik maakt van sociale media. Veel mensen zeggen zelfs niet meer zonder te kunnen. Wat maakt de sociale media nu zo waardevol? Hieronder noem ik een aantal algemene dingen die sociale media voor veel mensen waardevol maken. Hierin zal ook de didactische kracht van het gebruik van sociale media beschreven worden.

Allereerst is de actualiteitswaarde van de sociale media hoog. Dat zag je met bijvoorbeeld een André Kuipers die de ruimte in ging. Via de sociale media was hij te volgen en werden we op de hoogte gehouden. En zo zijn er nog genoeg andere voorbeelden te noemen. De sociale media brengen en houden ons op de hoogte van de actualiteit. Sociale media kunnen op deze manier helpen om een krachtige, afwisselende leeromgeving te creëren. Sociale media zijn leuk, interessant en modern en houden de motivatie van de leerlingen op peil. Ze houden leerlingen betrokken en zorgen ervoor dat ze zelf (en zelfstandig) aan de slag kunnen. Zo kun je met behulp van sociale media gemakkelijk het gesprek aangaan door onderwerpen uit de actualiteit. Sociale media hebben nog tal van andere voorbeelden om een afwisselende, en daarmee motiverende leeromgeving te creëren. Een land bestuderen via Google Earth is bijvoorbeeld veel echter dan via de atlas. Dat brengt een belangrijk kenmerk met zich mee: de authenticiteit en levensechtheid van het onderwerp. Een kanttekening hierbij is wel dat het belangrijk is dat het gebruik van de sociale media ook echt onderwijsondersteunend is en niet 'onderwijsvervangend' wordt ingezet.

Sociale media zijn voor iedereen toegankelijk. Zowel kinderen, jongeren en ouderen maken gebruik van de sociale media. Maar ook mensen met een andere culturele achtergrond en andere opvattingen. Via de sociale media kom je dus in contact met een diversiteit aan mensen en materialen, waar je veel van kunt leren. Vooral voor het onderwijs kan dit heel gunstig zijn. Kerndoel 38, zoals beschreven in paragraaf 2.4.1, sluit hier bijvoorbeeld mooi bij aan. In deze situatie kunnen sociale media dus helpen om de muren van de school te doorbreken en de blikvelden te verbreden.

Daarnaast wordt de onderlinge verbondenheid groter doordat je gemakkelijker kunt samenwerken aan projecten. Overleggen via de sociale media is zo gedaan, links kunnen worden doorgestuurd, afspraken kunnen makkelijk en snel worden gemaakt. Sociale media maken het mogelijk dat leerlingen kennis kunnen creëren. Ook kunnen sociale media deze samenwerkingsprocessen inzichtelijk maken, met behulp van bijvoorbeeld Google Docs en wiki's. Op die manier kun je er als leerkracht ook nog zicht op houden wat er is gedaan en door wie en hoe actief ieders bijdrage is geweest.

Sociale media brengen de mogelijkheid met zich mee om voor een breed publiek te publiceren. Dit kan motiverend werken en er voor zorgen dat leerlingen extra veel zorg besteden aan hun producten. Daar komt nog eens bij dat iedereen kan meedenken en bijdragen aan nieuwe ideeën en ontwikkelingen. Via de sociale media krijgen deze dingen snel de aandacht en wordt het vanuit verschillende kanten bekeken. De respons die je krijgt is vaak verbazingwekkend, wat het gebruik van sociale media super interessant maakt (Hilgers & Zadelhoff, 2012). Voor het onderwijs kan deze publieke mogelijkheid waardevolle leermomenten opleveren, als leerlingen op elkaar reageren. Deze reacties kunnen mooie verrassingen opleveren. De leerkracht blijft in principe verantwoordelijk, maar de betrokkenheid van leerlingen wordt vergroot door deze verantwoordelijkheid te delen. Er bestaan ook publieke websites die 'publiek' zijn voor een besloten groep, iets dat wellicht een mooie optie kan zijn voor deze mogelijkheid.

Voor een leerkracht zijn sociale media een aantrekkelijk middel om voorkennis te activeren. Ook kun je handig dingen evalueren met sociale media. Daarbij is er een goede verbinding tussen vakgebieden mogelijk, wat heel inspirerend is voor het onderwijs in zijn totaliteit.

3.1.3 Wat moet je in gedachten houden bij sociale media?

Naast de vele voordelen van de sociale media, zitten er ook negatieve kanten aan het gebruik van sociale media. Bepaalde dingen die je in je achterhoofd moet houden wanneer je gebruik maakt van deze sociale media, zijn:

Sociale media kunnen verslavend zijn. Daarbij moet je wel oppassen met het benoemen van het gebruik van sociale media door kinderen als een verslaving. Niet alles waar je veel mee bezig bent en wat uitwerking op je heeft is namelijk een verslaving. Zo kun je ook verliefd op iemand zijn, waardoor je niet meer kunt eten, niet meer kunt slapen en waar je negatieve gevolgen van kunt hebben. Dit wordt ook geen verslaving genoemd. Pas dus op met de woorden die je er aan geeft. Toch kan de intensiviteit van het gebruik van sociale media wel verslavend zijn. Je ziet dat belangrijke taken kunnen worden verwaarloosd, dat de focus wordt verlegd naar minder belangrijke zaken en dat de ontspanning minder wordt.

Bij sociale media gaat het om publiciteit. Allerlei dingen worden gepubliceerd, waar anderen weer op kunnen reageren en iets mee kunnen doen. Publiciteit heeft voor- en nadelen. Te grote openheid en onnadenkendheid over de dingen die je publiceert, kan scholen benadelen en in het uiterste geval mensen hun baan kosten. Daardoor is het van belang je bewust te zijn wat je publiceert en op welke manier je dat doet.

Het woord 'vriend' heeft met de komst van de sociale media ook een heel andere lading gekregen. Zelfs de personen die je één keer hebt gezien en gesproken, en soms zelfs personen die je nog nooit echt hebt gesproken, worden op sociale netwerksites als je vrienden aangeduid. Hiermee heeft het woord 'vriend' wel wat aan waarde ingeleverd en is het vaak een zoektocht wat het verschil is tussen een 'gewone' vriend en een 'online' vriend. Interessant om eens met de kinderen over te praten!

Ook is niet alles wat gepubliceerd wordt altijd de waarheid. Het nadeel van de breed gedragen sociale media is dat geruchten soms door grote aantallen mensen verder de wereld in geholpen worden en voor waarheid aangezien. 'De nieuwe mediatoepassingen, ook wel *social media* genoemd, zijn veel gecompliceerder dan radio of televisie. Ze zijn interactief, daardoor ook meer subjectief, en vaak onzichtbaar verweven met commercie (Mijn Kind Online, 2010, p. 29).' Dit maakt dat het belangrijk is dat je een kritische houding hebt, om zo te kunnen bepalen wat waarheid is.

Door de sociale media vervaagt de grens tussen werk en privé. In sommige gevallen kan dit negatieve gevolgen hebben voor de privésituatie. Dit vraagt van ons een bewuste houding met betrekking tot het sociale media gebruik.

3.2 Wat is mediawijsheid?

Zoals in paragraaf 3.1.1 ook al kort is benoemd, verstaan we onder sociale media voornamelijk online platformen waarbij de gebruikers zelf de inhoud verzorgen. Met daarbij de hoofdkenmerken interactie en dialoog tussen de gebruikers onderling. Hieruit zou je kunnen opmaken dat het bij sociale media gaat om de manieren waarop je interactie en dialoog met anderen hebt.

Mediawijsheid kun je nog een stukje breder trekken. Ook processen en vaardigheden die aan deze interactie vooraf gaan, worden hierbij meegerekend. Dit brengt ons weer wat dichterbij de media-educatie die we vroeger hadden.

Volgens de Raad van Cultuur gaat het bij mediawijsheid om drie belangrijke activiteiten (Mijn Kind Online, 2010, p. 10):

- Functioneren
- Participeren
- Produceren

Mediawijsheid is nodig om optimaal te kunnen functioneren in de huidige maatschappij, om goed te kunnen participeren in het maatschappelijke proces en omdat de nieuwe media (met name het internet) uitnodigen tot het produceren (en publiceren) van informatie en inhoud door niet-professionals.

3.2.1 Mediawijsheid

We kijken eerst naar de definitie van mediawijsheid. De Raad van Cultuur verwoordde de definitie van mediawijsheid als volgt: ‘het geheel aan kennis, houding en vaardigheden om zich bewust, kritisch en actief te kunnen bewegen in een fundamenteel gemedialiseerde wereld’ (Mijn Kind Online, 2010, p. 31) Daarbij werd alleen niet toegelicht om welke kennis, houding en vaardigheden het gaat en wat er concreet bedoeld wordt met bewust, kritisch en actief.

Voormalig minister Plasterk onderscheidde in zijn beleidsnota drie mediawijsheidperspectieven: *bij mediawijsheid gaat het om de gewenste vaardigheden, kennis en houding om vanuit ten minste drie perspectieven goed met media om te kunnen gaan: functioneel (als voorwaarde voor participatie en ontwikkeling), inspirerend (om nieuwe kansen en mogelijkheden te ontdekken) en alert (het met een kritisch oog omgaan met de media)* (Mijn Kind Online, 2010, p. 31).

Deze drie mediawijsheidperspectieven van Plasterk vind je terug in de programmalijnen van het mediawijsheid-aanbod zoals wij die nu kennen. Op basis hiervan heeft Mijn kind online gekozen voor een indeling in vier mediawijsheidsaspecten, die de mediawijsheid in het onderwijs uitdrukken: techniek, creativiteit, analyse en reflectie. We bespreken ze hieronder in volgorde.

Techniek:

Bij techniek gaat het om de beheersing van de technische (computer)vaardigheden om zelf mediaproducties te kunnen maken en te participeren in sociale netwerken. Hiervoor zijn dus de technische basisvaardigheden nodig.

Creativiteit:

Bij creativiteit gaat het voornamelijk om zelfexpressie. Ook is creativiteit nodig voor de participatie. Door het experimenteren en spelen met de verschillende mogelijkheden, ontstaan nieuwe ideeën en initiatieven die je kunt gebruiken en die goed van pas komen. Hoe kun je andere mensen laten nadenken, ontroeren, aan het lachen maken?

Analyse:

Analyse sluit het meest aan bij de media-educatie van vroeger. Het begrijpen van de werking van de media en de invloed daarvan op mensen, stonden hierbij centraal. Oftewel: het analyseren en interpreteren van de media, wat toen nog voornamelijk bestond uit kranten, films en televisieprogramma's. Nu gaat het niet meer alleen om de analyse en interpretatie van deze media, maar ook om de analyse van online informatie, waarbij je kunt denken aan reclame, videoclips, discussies op webfora en het gebruik van sociale media in het algemeen.

Eigenlijk kun je het ook wel kritische media-analyse noemen. Bij kritische media-analyse gaat het er om dat leerlingen doorkrijgen hoe complex de (sociale) media zijn waar ze mee werken en gebruik van maken en dat ze leren dat ze niet klakkeloos kunnen geloven en overnemen wat er staat. Bij kritische media-analyse gaat het er niet om dat leerlingen leren zoveel mogelijk kritiek te uiten op de media. Het gaat er om dat leerlingen de informatie die ze lezen en binnenkrijgen leren beoordelen (op betrouwbaarheid, onderbouwing, etc.) en dat ze dit op waarde leren schatten.

Reflectie:

Bij reflectie gaat het voornamelijk over reflectie op het eigen mediagebruik. Het is gericht op het vaststellen van je eigen grenzen, en het ontwikkelen van een eigen standpunt over bepaalde (online) zaken. Het gaat er om dat je afstand kunt nemen van je eigen mediagebruik en hier op een kritische manier naar kunt kijken. Je eigen identiteit, denken, voelen, willen en handelen kun je op deze manier onder ogen zien en onderzoeken.

3.2.1.1 Mediawijsheidcirkel

Om aan te geven en te bekijken hoe deze vier mediawijsheidsaspecten zijn verdeeld in jouw huidige onderwijs, is de mediawijsheidcirkel een handig hulpmiddel (Mijn Kind Online, 2010, pp. 38-43). Deze kan per school, per bouw of per groep bekeken worden. Daarbij kun je hem zowel voor jezelf als leerkracht, als voor je klas invullen. Deze cirkel is een hulpmiddel om inzicht te krijgen op welke aspecten je nog wat focus moet leggen en welke aspecten wat minder aandacht mogen krijgen. Daarbij is de ideale verhouding een mediawijsheidcirkel met vier gelijke kwarten: alle aspecten krijgen naar verhouding evenveel aandacht, zoals te zien is in figuur 1.

Figuur 1. Ideale verhouding. Een Mediawijsheidcirkel met vier gelijke kwarten: alle aspecten krijgen naar verhouding evenveel aandacht (Mijn Kind Online, 2010, p. 38).

Techniek
Creativiteit
Analyse
Reflectie

Toch zie je vaak in de praktijk dat andere verhoudingen gewenst zijn. Zo is het in een groep 4 nog veel meer gewenst veel tijd en aandacht te besteden aan de techniek en de beheersing van de (technische) computervaardigheden en zal dit stukje in de cirkel meer aandacht verdienen. Terwijl dit in groep 7 wellicht iets minder aandacht vraagt en de analyse meer aandacht nodig heeft. Hierbij is het dus belangrijk om als school en wellicht als leerkracht zelf goed te bekijken wat voor jou de wenselijke situatie is. Zodat je daar ook op kunt inspelen.

Daarbij is het ook zeker belangrijk hier als school visie over te vormen. Een creatieve school zal waarschijnlijk de helft van de mediawijsheidcirkel gevuld hebben met creativiteit, waardoor de rest minder aandacht krijgt. Wat vinden jullie als school belangrijk? Ga daar van uit en spits het daarop toe, maar zorg voor een zekere balans. Voor goede mediawijsheid is het belangrijk dat alle aspecten aan bod komen.

Naast het invullen van de mediawijsheidcirkel voor de school of voor de klas, kun je hem ook voor jezelf als leerkracht invullen. Waar besteed jij al veel aandacht aan? Welke aspecten zouden nog wat meer belicht moeten worden? Hoe kun je dat voor elkaar krijgen? Wellicht krijg je het zelf voor elkaar, kunnen andere collega's je erbij helpen of is het raadzaam een expert in te huren. Belangrijke dingen om over na te denken wanneer je aan de slag gaat met mediawijsheid in je onderwijs.

3.2.2 Wanneer ben je mediawijs?

Om duidelijk te hebben waar we over praten wanneer we het over mediawijsheid hebben, is het belangrijk eerst te bekijken wanneer iemand mediawijs is. ‘Een mediawijze leerling kan op zelfbewuste wijze gebruikmaken van de positieve mogelijkheden die media bieden, zonder daarbij zichzelf of anderen te schaden’ (Mijn Kind Online, 2010, p. 28).

In deze beschrijving staan een aantal begrippen die belangrijk zijn. Allereerst het zelfbewust gebruikmaken van de positieve mogelijkheden. Het vraagt dus om veel zelfstandigheid en zelfbewustheid. Zoals in de motivatie en aanleiding van dit verslag al naar voren kwam, heb je er vaak geen grip meer op wat kinderen allemaal doen op het internet en heb je er geen flauw benul van waar ze allemaal mee bezig zijn. We moeten niet proberen dit proces zelf in handen te houden, maar kinderen leren er zelfbewust mee om te gaan. Verder geven de positieve mogelijkheden aan dat het belangrijk is om daarvanuit te werken en je daar op te richten. Dit betekent dus dat je als school erkent dat er positieve mogelijkheden zijn. Pas dan kun je onderzoeken hoe je die mogelijkheden kunt inpassen in het huidige onderwijs.

Leerlingen die mediawijs zijn, hebben geleerd hoe ze kunnen meedoen in de samenleving en hoe ze zichzelf op een goede manier kunnen uiten met behulp van media. Leerlingen die mediawijs worden, leren hoe ze kunnen participeren in onze samenleving, om volwaardige burgers te kunnen zijn van deze eeuw. Met deze gedachte in ons achterhoofd is de link tussen mediawijsheid en burgerschap snel gelegd.

“Actief burgerschap verwijst naar de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren” (Zie paragraaf 2.1 uit hoofdstuk 2).

Voor al het functioneren en de participatie waar het bij mediawijsheid om gaat, zijn hier duidelijk terug te vinden in de woorden ‘bereidheid, vermogen, gemeenschap en actieve bijdrage’. Mediawijsheid sluit dus goed aan bij de opdracht om aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie, waar scholen verplicht toe zijn. Je kunt mediawijsheid op verschillende manieren integreren in het onderwijs. Als vak apart, als onderdeel van burgerschapsvorming en als ad hoc aanvulling (iedere leerkracht maakt hierin een eigen keuze, afhankelijk van hun eigen interesse en de actualiteit). Nu er is voorgesteld mediawijsheid te integreren in het burgerschapsonderwijs, hoeft er volgens de Raad van Cultuur voor mediawijsheid geen apart vak te komen. Wanneer hier vakoverstijgend aandacht aan wordt besteed, zal dit volledig tot zijn recht komen.

Je kunt mediawijsheid vanuit verschillende kaders bekijken. Zo kun je het veilig gebruikmaken van media bij mediawijsheid voorop hebben staan, maar wijs leren omgaan met media krijgt een heel ander doel wanneer we mediawijsheid zien in het kader van burgerschapsvorming. Het gaat dan namelijk niet meer alleen over het veilig gebruik maken van media, maar krijgt een veel bredere betekenis: en volwaardig burger zijn en respectvol met elkaar om kunnen gaan, ook via de media. En het veilig gebruik maken van de media is daar maar een onderdeel van.

Een duidelijke visie op mediawijsheid op school zou dan dus ook als volgt verwoord kunnen worden: *het intensief begeleiden van kinderen bij het inzetten van media voor het eigen welzijn en persoonlijke ontwikkeling, als onderdeel van diens vorming tot volwaardig democratisch burger van de 21^e eeuw* (Mijn Kind Online, 2010, p. 29).

3.3 Je houding als leerkracht bij het gebruik van sociale media

---

3.3.1 Basishouding mediawijsheid

Het is belangrijk dat je als leerkracht een basishouding mediawijsheid hebt. Natuurlijk kun je niet alles weten, dat hoeft ook niet. Je kunt ook niet in alle aspecten van mediawijsheid evenveel gespecialiseerd zijn en ook dat hoeft gelukkig niet. Als leerkracht in groep 8 zullen de analytische vaardigheden meer van pas komen, terwijl je in groep 4 weinig extra ervaring hoeft te hebben met analyse en reflectie, maar meer met basale computervaardigheden bezig zult zijn.

3.3.2 Open, constructieve houding

Het is van belang dat je les geeft over media vanuit een open, constructieve houding, waarbij je naast risico's zeker ook een positieve functie van media ziet. Zelf enthousiast zijn over de mogelijkheden van de media, terwijl je je ook bewust bent van de gevaren ervan, maakt het lesgeven over media gemakkelijker dan iemand die voornamelijk nadelen en gevaren ziet. Probeer alert te zijn op het herkennen van je eigen (voor)oordelen van sociale media.

Enige kennis van de webtools die worden gebruikt is wel noodzakelijk, maar als leerkracht hoef je, net zoals bij alle andere vakken, niet álles te weten. Werken met sociale media kan onzekerheid bij de leerkracht opleveren, wanneer de leerkracht er zelf niet zo veel ervaring mee heeft. Kinderen zullen het prima vinden als de leerkracht niet alles weet, zolang de leerkracht daar maar open over is.

Daarbij is het belangrijk om het gesprek aan te blijven gaan, ook als kinderen de fout in gaan of zijn ingegaan!

3.3.3 Positieve benadering

Kies ook de positieve benadering. Leerlingen krijgen toch al continu negatieve reacties op hun interesse in nieuwe media en de vaardigheden die zij beheersen (Mijn Kind Online, 2010, p. 57). Probeer dit als leerkracht eens om te draaien en het van de positieve kant te benaderen. Want er zitten ook heel veel positieve aspecten aan het gebruik van sociale media. Geef complimenten aan leerlingen over wat ze al weten en kunnen met het internet en het maken van filmpjes bijvoorbeeld, en probeer die kennis en ervaring te gebruiken, te versterken en uit te breiden. Op die manier zal het ook veel makkelijker zijn ze daarin een stukje mediawijsheid mee te geven en dat te integreren in het proces.

3.3.4 Voorzichtigheid bij online contact

Wees voorzichtig bij het online contact tussen jou als leerkracht en de kinderen. Probeer altijd je professionele grenzen in het oog te houden. Online contact wordt namelijk heel snel persoonlijk, en daardoor mogelijk te intiem.

Kinderen zijn kinderen, die jij als leerkracht moet begeleiden en opvoeden. Dat geldt op het schoolplein of in de klas en dat geldt op Twitter, Hyves of Facebook. Daarom is het als leerkracht belangrijk om privé en zakelijk goed gescheiden te houden. Op internet moet je extra oppassen met wat je meldt. Wellicht is het goed om daarbij deze vuistregel aan te houden: Wat je niet tegen leerlingen/collega's in hun gezicht zegt, zeg je ook niet online.

3.3.5 Voortdurende professionalisering

De belangrijkste ICT-competentie is dat je jezelf voortdurend kunt blijven professionaliseren. We leven in een tijd waarin veel kennis snel veroudert en de wereld zo complex is dat we niet zelf meer alle kennis kunnen bevatten (leertheorie van George Siemens: het connectivisme) (Mijn Kind Online, 2010). Het biedt veel mogelijkheden en het vraagt om voortdurende professionalisering. Je laat

daarmee zien dat je nieuwsgierig bent – en blijft – naar mogelijkheden om je leerlingen het beste onderwijs te geven.

Ook is niet elke leerling gebaat bij dezelfde werkwijze. Zo kan het ene medium voor een bepaalde groep geweldig werken en bij een andere groep totaal niet. Ook hierin is het belangrijk voortdurend te blijven professionaliseren. Goed overleg met collega's en anderen in je netwerk kunnen daarbij helpend zijn.

3.3.6 Flexibele houding

Daarnaast vraagt het werken met sociale media een flexibele houding ten opzichte van ideeën van leerlingen en vraagt het open te staan voor een andere werkvorm dan de klassikale. Ook kinderen hebben iets meer 'vrijheid'. Ze zitten niet meer altijd gebonden aan hun eigen plek in de klas, maar maken ook gebruik van het digibord, computers op de gang, het schoolplein, etc. Belangrijk hierbij is dat je vooraf duidelijke afspraken met de kinderen maakt over de werkwijze en het doel van de les.

3.3.7 Invalshoek

Je kunt op verschillende manieren kijken naar de stelling "Het onderwijs wordt beter van sociale media". Daarbij draait het aan de ene kant om het primaire proces: het feitelijke leren en lesgeven. Hierbij gaat het om de vraag hoe je leertaken kunt versterken met sociale media. Zijn leerdoelen sneller en beter te behalen door sociale media een duidelijke rol te geven bij de leeractiviteiten?

Aan de andere kant heb je meer het bedrijfsmatige proces, waarin de school als organisatie meer centraal staat bij het gebruik van sociale media. Het is belangrijk elkaar binnen een school duidelijk te maken wat je verwachtingen zijn en vanuit welke invalshoek je met sociale media werkt en aan de slag gaat.

3.4 Aandachtspunten bij het gebruik van sociale media

3.4.1 Geen doel op zich, wel veel extra's

Ga er niet van uit dat sociale media het onderwijs helemaal op zijn kop gaan zetten. Het is verstandig om goed te kijken naar de balans: De inzet die ervoor nodig is en de kwaliteit ervan in het onderwijs. Weegt dit tegen elkaar op? Onderzoek laat zien dat het in de kern niet zo belangrijk is welke media je gebruikt bij het leren en lesgeven. Kwaliteit van onderwijs hangt af van verschillende aspecten die er echt toe doen (Hilgers & Zadelhoff, 2012, p. 84):

- De groepssamenstelling (leerlingenprofielen en motivatie)
- De kwaliteit van de leraren
- De kwaliteit van de leertaken en leervragen (de uitdagingen)
- De mate en de vorm van feedback
- De betrokkenheid van de sociale omgeving

Het gebruik van sociale media is geen doel op zich, maar levert wel veel extra's en variatie in het onderwijs op.

Bij alle vakken zijn er wel mogelijkheden te bedenken om gebruik te maken van sociale media. Toch moet dit ook niet geforceerd zijn, het zal gedoceerd moeten worden. De inzet van sociale media zal, net zoals bij het gebruik van alle andere werkvormen en middelen, sneller zijn kracht verliezen als je dit iedere week inzet.

3.4.2 Vaardig is wat anders dan bekwaam

Kinderen zijn niet zulke internet-tovenaars als veel mensen denken (Mijn Kind Online, 2010). Dat zie je al bij de manier waarop ze omgaan met de informatie die ze vinden op het internet:

- Ze lezen vaak niet wat er staat.
- Ze missen belangrijke informatie.
- Ze zijn niet goed in het geven van zoekopdrachten op het internet.
- Ze weten de resultaten van de zoekmachines vaak niet goed te interpreteren.

Leerlingen zijn vaak wel ICT-vaardig, maar niet altijd ICT-bekwaam. Leerlingen die al meer gewend zijn om zelf iets op het internet op te zoeken, kunnen ook voor verrassingen komen te staan. Niet elke zoekactie levert op wat de bedoeling was. Een open sfeer waarin leerlingen zich vrij voelen hierover te spreken met hun leerkracht is hierbij belangrijk.

3.4.3 Goede afspraken en informatievoorzieningen

Wanneer je sociale media in de school gaat gebruiken, is het belangrijk om een communicatieplan op te stellen, waarin duidelijk wordt gemaakt waar bepaalde informatie allemaal geplaatst wordt. Zowel voor de ouders, het team en de leerlingen werkt het fijn om te weten waar de benodigde informatie te vinden is en op welke wijze zij erop kunnen reageren.

Het is belangrijk om afspraken met elkaar te maken wanneer je gaat starten met sociale media in de klas of op school. Ook in de klas en binnen de teams moeten afspraken gemaakt worden.

Als je sociale media gaat gebruiken is het goed om als docententeam met elkaar af te spreken welke sociale media je in je onderwijs gebruikt en hoe. Leerlingen zitten er niet op te wachten dat vier docenten tegelijk bedenken dictee met Twitter te doen en leerlingen gaan steigeren bij een overload aan verschillende platforms waarbij ze moeten inloggen, profiel aanmaken, wachtwoord onthouden, etc.

Soms zijn sociale media een goed middel in de les, soms ook onderwerp van de les en soms de combinatie. Belangrijk is om dit van te voren duidelijk te hebben en je doel te bepalen.

Daarbij is het maken van afspraken over het online gedrag een essentieel onderdeel. Vaak hangen er in scholen 'normale' gedragsregels aan de muur. De online gedragsregels zullen hier niet zo veel van verschillen, maar wellicht is het goed om ook deze als school eens op een rijtje te zetten.

Daarbij komt wel weer gelijk de vraag om de hoek kijken in hoeverre je regels moet stellen voor het gebruik van sociale media in je klas? Alle kinderen, en ook ouderen, hebben behoefte aan duidelijkheid en structuur. Weten waar je aan toe bent. Zeker met sociale media waarbij je allerlei kanten op kunt, zullen duidelijke regels heel helpend zijn. Bij het stellen van die regels is het wel belangrijk om de volgende dingen in je achterhoofd te houden (Hilgers & Zadelhoff, 2012):

- Sociale media kennen geen leeftijdsgrenzen, wel gedragsgrenzen.
- Leerlingen die op Twitter of Hyves gekke dingen doen, worden vaak door hun onlinenetwerk al gecorrigeerd.
- Maak altijd afspraken met je leerlingen en fris deze tussentijds op. De leeftijd van je leerlingen is van belang bij de vraag hoe streng die afspraken moeten zijn.
- Creëer een open sfeer in de klas, waarin kinderen zich vrij voelen om over incidenten te praten. Maak leerlingen op die manier mediawijs en informatievaardig. Zorg dat je als docent ook bewust bent van wat er online gebeurt. Meekijken kan altijd.
- Met verbieden van sociale media wanneer een of enkele leerlingen zich (bewust of onbewust) misdragen hebben, straf je de onschuldigen in plaats van hen te belonen.

3.4.4 Ouders zijn belangrijk!

Ouders zijn belangrijk!

Communiceer ook met de ouders dat je sociale media gebruikt en hoe je die toepast.

Voor school, maar voornamelijk ook als ouders kan het belangrijk zijn om met de kinderen in gesprek te gaan over hun internetgebruik. En dan wel vanuit de positieve benadering. Net zoals er wordt gevraagd: Hoe was het op school? Hoe was het thuis? Hoe was het op de sport? Hoe was het boek dat je hebt gelezen? Kun je ook vragen: Hoe was het op internet vandaag, nog iets leuks beleefd? Op die manier heb je ook positieve gesprekken met kinderen over het internet. Ook op het moment dat kinderen op een gegeven moment nare ervaringen hebben op het internet, zullen ze sneller naar je toe komen, omdat de sfeer er al open voor is. Vooral oudere kinderen vinden het lastig te praten over hun internetgebruik en de dingen die ze tegenkomen/doen, voornamelijk omdat ze bang zijn dat hun internet ontzegd wordt.

3.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we ontdekt dat het burgerschap van deze eeuw nog een laag dieper gaat, aangezien we nu ook te maken hebben met een hele digitale wereld waar de kinderen zich in begeven. Zo kwamen we uit bij het digitale burgerschap. De vraag of kinderen ook bereid zijn en het vermogen hebben deel uit te maken van deze digitale wereld, hebben we in dit hoofdstuk bekeken.

We hebben de term 'sociale media' nader bekeken, waarbij we erachter kwamen dat sociale duidt op interactie. Het geeft aan dat er dialoog is, dat er contact is tussen mensen onderling. De media van tegenwoordig geven ook deze mogelijkheid tot tweerichtingsverkeer aan, wat erop duidt dat de gebruikers van de media naast ontvangers ook zenders zijn geworden. Onder sociale media worden dan ook alle activiteiten van interactie op het 'world wide web' verstaan.

We hebben gekeken naar de waardevolle dingen van sociale media en de didactische kracht van dit medium. De actualiteitswaarde van de sociale media zijn hoog, wat de authenticiteit en echtheid als kenmerk heeft. Sociale media zijn voor iedereen toegankelijk, wat maakt dat je met een diversiteit van mensen in contact komt. De onderlinge verbondenheid wordt groter, doordat je beter kunt samenwerken en makkelijker contact kunt leggen. De mogelijkheid is er om voor een breed publiek te publiceren en de sociale media kunnen handig zijn bij het activeren van de voorkennis.

Ook kwamen we tot de conclusie dat sociale media in het onderwijs het beste werken als deze ook echt onderwijsondersteunend zijn en niet 'onderwijsvervangend' worden gebruikt. Andere dingen die je bij het gebruik van sociale media in gedachten moet houden zijn dat sociale media verslavend kunnen zijn, dat het gaat om publiciteit, wat zowel voor- als nadelen heeft, dat niet altijd alles waarheid is wat wordt geplaatst en dat de grens tussen werk en privé vervaagt. Dit alles vraagt om een kritische en bewuste houding met betrekking tot het sociale media gebruik.

Het begrip mediawijsheid hebben we ook even nader bekeken. We kwamen erachter dat het gaat om drie belangrijke activiteiten: functioneren, participeren en produceren. Zo is mediawijsheid te omschrijven als het totaal aan kennis, houding en vaardigheden die nodig zijn om je bewust, kritisch en actief te gedragen in onze wereld, die niet meer zonder media in te denken is. Op basis van deze omschrijving en de daarbij door Plasterk benoemde mediawijsheidsperspectieven: functioneel, inspirerend en alert, kwamen we tot een indeling van vier mediawijsheidsaspecten die mediawijsheid in het onderwijs uitdrukken: techniek, creativiteit, analyse en reflectie.

De mediawijsheidcirkel is een handig hulpmiddel om aan te geven hoe deze vier mediawijsheidsaspecten vormgegeven zijn binnen het onderwijs en om hier inzicht in te bieden. Daarbij is de ideale verhouding een mediawijsheidcirkel met vier gelijke kwarten, maar zal per soort

onderwijs, bouw en vakgebied verschillen bij welke aspecten meer en minder nadruk liggen. Deze cirkel kan ingevuld worden voor de school, maar ook voor de persoonlijke ontwikkeling van jezelf als leerkracht kan het inzichten bieden.

Iemand is mediawijs wanneer hij op een zelfbewuste wijze gebruik kan maken van de positieve mogelijkheden die media bieden, zonder daarbij zichzelf of anderen te schaden. De woorden zelfbewust en positieve mogelijkheden verwijzen naar zelfstandigheid en zelfbewustheid. Leerlingen die mediawijs zijn, hebben geleerd hoe ze kunnen meedoen in de samenleving en hoe ze zichzelf op een goede manier kunnen uiten met behulp van media. Hiermee is ook de link tussen mediawijsheid en burgerschap snel gelegd. Wanneer we mediawijsheid zien in het kader van burgerschapsvorming krijgt het een veel bredere betekenis: en volwaardig burger zijn en respectvol met elkaar om kunnen gaan, ook via de media.

Daarbij wordt van de leerkracht een basishouding mediawijsheid verwacht. Ook een open, constructieve houding en een positieve benadering zijn heel belangrijk bij het aanleren van mediawijsheid. Enige voorzichtigheid met leerlingen via online contact is wenselijk en ook vraagt het om een voortdurende professionalisering; van jezelf als leerkracht en van het onderwijs in zijn geheel. Net zoals een flexibele houding.

Belangrijk bij het gebruik van sociale media is te onthouden dat het geen doel op zich is, maar wel veel extra's kan bieden. De kwaliteit van het onderwijs hangt namelijk af van verschillende aspecten die er echt toe doen. Daarbij heb je als leerkracht de kinderen echt wat te leren, aangezien ze vaak wel mediavaardig zijn, maar niet altijd mediabekwaam.

Het maken van goede afspraken en informatievoorzieningen is belangrijk wanneer je met sociale media aan de slag gaat. Daaronder valt bijvoorbeeld het opstellen van een communicatieplan, maar ook afspraken over online gedrag en gedragsregels van teamleden onderling en naar buiten toe. Ook ouders zijn een belangrijke schakel in dit proces.

Hoofdstuk 4: Het zelfbeeld van het kind

Relaties op het web. Het is anders, maar toch hetzelfde. Kinderen die in het gewone leven kwetsbaarder zijn, zullen dit ook op het web zijn. Kinderen die in het ‘gewone’ leven populair zijn, zijn dat vaak ook op het web. Zoals al beschreven in de inleiding van dit verslag, heb je er als volwassene weinig grip op wat kinderen doen op het web. Je hebt vaak geen idee van wat er allemaal gebeurt. Hoe kun je dit proces toch sturen? Zorgen dat kinderen dingen van je aannemen en dat je ze mediawijsheid mee kunt geven? Eigenlijk een heel voor de hand liggend iets, maar toch zal ik het hieronder nog even uitwerken. Omdat het misschien wel de basis is voor het werken met sociale media, mediawijsheid en met kinderen in het algemeen: het zelfbeeld van het kind. *Een positief zelfbeeld is het fundament waarop een kind kan bouwen in zijn ontwikkeling* (Woltjer & Janssens, 2010, p. 13). Ook in zijn online ontwikkeling en besef van mediawijsheid. Maar hoe kun je precies werken aan een positief zelfbeeld van een kind?

4.1 Wat is het zelfbeeld?

Gedrag van een kind wordt in sterke mate bepaald door hoe het over zichzelf denkt, oftewel zijn zelfbeeld. Als er wat met dat zelfbeeld aan de hand is, werkt dat door in zijn gedrag en kan dat voor problemen zorgen. Problemen vergen weer tijd en aandacht voor de leerkracht, wat er voor zorgt dat er minder tijd is voor het leren en doceren. Kortom, er moet aandacht worden besteed aan het zelfbeeld van het kind. Maar wat is het zelfbeeld nu precies?

Het zelfbeeld en welbevinden (van een kind) hebben heel veel met elkaar te maken. Het gevoel van welbevinden hangt namelijk af van verschillende aspecten:

- hoe een kind in zijn gevoelswereld staat – emotionele aspect;
- wat anderen van hem vinden – sociale aspect;
- hoe er gereageerd wordt op zijn prestaties – cognitieve aspect;
- hoe hij zich fysiek voelt – lichamelijke aspect.

Al deze aspecten zeggen ook iets over het zelfbeeld van het kind. De definitie van zelfbeeld zou je eigenlijk als volgt kunnen verwoorden:

“Het zelfbeeld is wat iemand van zichzelf vindt op lichamelijk, emotioneel, sociaal en cognitief vlak” (Woltjer & Janssens, 2010, p. 32).

Het emotionele aspect houdt vooral het gevoel in van veiligheid, vertrouwen en zekerheid. Het gaat hierbij om het ontwikkelen van een gevoel van autonomie. Iemand met autonomie heeft de mogelijkheid zich te ontwikkelen tot een zelfstandig iemand die verantwoordelijk is voor zichzelf.

Het sociale aspect heeft te maken met de behoefte aan relatie. Een kind leert wie en hoe hij is door wat anderen tegen hem zeggen of hem laten blijken. Als leerkracht heb je hierin dus ook een grote rol door de goede en lieve dingen van een kind te benadrukken en daarop in te spelen. En het echt te menen! Ook met je non-verbale communicatie zal je dit moeten laten zien.

Het cognitieve aspect heeft te maken met de behoefte aan competentie. Dit heeft voornamelijk te maken met het kind het gevoel te geven dat het iets kan. Belonen en stimuleren van pogingen om dingen zelf op te lossen en te doen hoort hierbij. Niet alles zal de eerste keer zo goed gaan als je het graag zou willen. Een kind moet ook nog veel leren. Door de dingen te benadrukken die wel goed zijn gegaan, geef je het kind het gevoel van competentie. Dat is een stevige basis om verder te groeien en verder te leren. De volgende keer zal iets anders weer beter gaan.

Het lichamelijke aspect neemt in de ontwikkeling van het kind ook een belangrijke plaats in. Lichamelijke afwijkingen, gezondheidsproblemen en onhandig zijn kunnen het gevoel van basiszekerheid van een kind aantasten.

4.1.1 Waarom is een positief zelfbeeld zo belangrijk?

Het zelfbeeld van een kind is niet iets dat vaststaat. Het is iets waar dingen van buitenaf invloed op hebben, iets dat ontstaat. Dingen die tegen een kind worden gezegd hebben invloed. Jij als leerkracht hebt dus ook invloed. Woorden hebben kracht. Zo zullen positieve woorden van iemand vaak een positieve invloed hebben op de manier waarop iemand over zichzelf denkt. Negatieve opmerkingen zullen eerder een negatieve uitwerking hebben. Kinderen zullen eerder aan zichzelf gaan twifelen.

Oorzaken van niet goed functioneren van een kind zijn vaak terug te voeren op problemen met het zelfbeeld. Het kind heeft problemen met wat het van zichzelf vindt op lichamelijk, emotioneel, sociaal en/of cognitief vlak. Kortom, het kind heeft een negatief zelfbeeld. Niet goed functioneren van een kind gaat ten koste van leren en lesgeven. Het is dus in het belang van kind en van de leerkracht te proberen dat negatieve zelfbeeld om te buigen naar een positief zelfbeeld. Een goede relatie maakt de weg vrij voor het met succes beïnvloeden van het zelfbeeld.

4.1.1.1 Een negatief zelfbeeld

Er is sprake van een negatief zelfbeeld als een kind een of meer aspecten van het zelfbeeld zodanig negatief ervaart dat het zijn totale zelfbeeld bepaalt (Woltjer & Janssens, 2010, p. 47).

Wanneer een kind last heeft van een negatief zelfbeeld, zal het dit zeer waarschijnlijk proberen op te heffen met compensatiegedrag. Een kind zal altijd proberen het negatieve aspect om te buigen naar iets positiefs. Dat kan door een ander aspect binnen dezelfde categorie beter te belichten of een totaal ander aspect uit een andere categorie beter te belichten.

Ook is het belangrijk om compensatiegedrag te herkennen. Wanneer compensatiegedrag niet wordt herkend als compensatiegedrag, zal de leraar het snel als negatief ervaren en zo ook op het kind reageren. Deze negatieve reactie zorgt er dan weer voor dat het kind een nog negatiever zelfbeeld krijgt en bevestigd wordt in zijn 'niet kunnen.' Door compensatiegedrag niet als zodanig te herkennen kan de relatie tussen leraar en kind onder druk komen te staan, wat negatieve gevolgen zal hebben.

Voorbeelden van compensatiegedrag:

- Emotionele aspect: gedrag vertonen waarvan het kind vermoedt dat de omgeving daar positief op zal reageren (vertrouwen), weinig risico's lopen (zekerheid), een afhankelijke opstelling naar de leerkracht (veiligheid).
- Sociale aspect: extra aardig en lief gaan doen. Veel karweitjes willen doen, overdreven lief tegen de leerkracht.
- Cognitief aspect: meer en meer richten op gevoel van bekwaamheid.
- Lichamelijk aspect: proberen versterken door te nadrukkelijk gedrag, zoals bijvoorbeeld de clown uithangen door je expres te laten vallen; of juist zo min mogelijk bewust willen zijn van het lichaam, dat zich uit door onopvallende kleding, ineengedoken houding en zulke uitingvormen.

4.1.1.2 Een eenzijdig zelfbeeld

Ook kan een kind last hebben van een eenzijdig zelfbeeld. Alles zal op een aspect worden gericht en daar zal de focus liggen. Het wordt zo op dat ene aspect toegespitst dat het niet/minder opvalt dat hij over de andere aspecten negatief denkt en een negatief zelfbeeld heeft. Het gevaar van een

eenzijdig zelfbeeld is dat de andere aspecten worden verwaarloosd en achterstand oplopen in de ontwikkeling. Ook is de kans op een totaal negatief zelfbeeld veel groter bij een eenzijdig zelfbeeld. Als het kind ineens vastloopt op het aspect waar zijn 'kracht' ligt, heeft hij niets meer waar hij (naar eigen denken) positief in staat. Het is goed om je hier bewust van te zijn en daar als leerkracht vroegtijdig op in te spelen.

Een eenzijdig zelfbeeld kan zich in het onderwijs alleen in extreme mate ontwikkelen, wanneer het positieve deel zich op het cognitieve of lichamelijke aspect richt. Wanneer je cognitief sterk bent, kun je gemakkelijk verdoezelen dat de andere aspecten minder ontwikkelt zijn en zich negatief ontwikkelen. Het sociale en emotionele aspect zal al snel opgevangen worden en hulp worden gezocht. Wanneer kinderen zich in het geheel richten op het lichamelijke of cognitieve vlak, kunnen ze nog best ver komen. Vooral cognitief. De belangrijkste problemen bij een eenzijdig cognitief zelfbeeld zijn dat andere kinderen het kind in zijn ontwikkeling niet bij kunnen houden en links laten liggen. Hierdoor heeft hij geen aansluiting bij de rest. Ook ziet de omgeving niet altijd de kans om aan de leerbehoeften van dit kind te voldoen en de benodigde leermaterialen aan te bieden.

Toch is het ook goed om niet te snel conclusies over het zelfbeeld te trekken. Er kunnen namelijk allerlei oorzaken zijn waarom kinderen zich gedragen zoals ze zich gedragen.

4.1.2 Een goede relatie

Een kernbegrip voor het kunnen beïnvloeden van het zelfbeeld van een kind op een positieve manier, is het hebben van een goede relatie met het kind. Binnen een goede relatie durft een kind te laten zien dat hij problemen heeft. Hij zal ontvankelijker zijn voor hulp. Kortom, een goede relatie biedt veiligheid voor het kind.

Voor een goede relatie tussen de leraar en het kind kan je uitgaan van drie bouwstenen.

1. Acceptatie, dat wil zeggen: het erkennen van de eigenheid van het kind;
2. Ondersteuning, dat wil zeggen: het uitzicht bieden op de ontwikkeling van het kind;
3. Betrokkenheid, dat wil zeggen: het aangaan van een relatie met het kind.

Deze drie bouwstenen zijn als je ze zo bekijkt ook terug te vinden in de drie basisbehoeften van Stevens (Dijkstra & Van Meer, 2000) om tot een goede ontwikkeling te komen. Deze drie basisbehoeften benoemt hij als de voorwaarde om te kunnen ontwikkelen en leren. Hieronder verstaan we de behoefte aan relatie (betrokkenheid), competentie (ondersteuning) en autonomie (acceptatie). Je kunt deze bouwstenen dus ook wel de basis noemen voor goed functioneren en effectief onderwijs, waarin er van een leerkracht een basishouding wordt verwacht van acceptatie, ondersteuning en betrokkenheid. Zowel de verbale als non-verbale communicatie dienen hierbij in overeenstemming te zijn met elkaar, net zoals de lichaamstaal.

Kennis van het zelfbeeld stelt de leraar in staat het beeld dat het kind van zichzelf heeft zo nodig positief te beïnvloeden.

4.1.2.1 Acceptatie

Acceptatie betekent dat een kind ervaart dat het er mag zijn, met alle eigenschappen die het heeft, ook de minder prettige eigenschappen. Acceptatie is een krachtig instrument in de handen van de leerkracht. Hierbij is het als leerkracht ook goed naar jezelf te kijken en eerlijk te zijn. Accepteer je het kind zoals het is, ook met zijn negatieve eigenschappen?

Daarbij gaat het bij acceptatie om wie de persoon is, met al diens eigenschappen, en niet zozeer om wat de persoon doet.

Er is een scheiding tussen aanvaardbaar gedrag en niet-aanvaardbaar gedrag. Deze scheiding zal niet altijd hetzelfde zijn. Op het moment dat je niet lekker in je vel zit, zal je ook minder gedrag van een kind kunnen accepteren. Je acceptatievermogen kan dus per dag verschillen. Dat kan verschillende oorzaken hebben:

- veranderingen bij jezelf (leraar);
- veranderingen bij de ander (kind);
- veranderingen in de situatie of omgeving.

Wat heeft acceptatie met lesgeven te maken? Het gebied van de acceptatie/aanvaardbare gedragingen is ook het gebied waarin geleerd en gedoceerd kan worden. In het gebied van de non-acceptatie/onaanvaardbare gedragingen is die mogelijkheid er niet. Wanneer het gebied van (voor jou) onacceptabel gedrag groter wordt, zal het gebied van acceptabel gedrag (en daarmee gelijk het gebied waarin gedoceerd en geleerd kan worden) dus kleiner worden. Daarom is het van te voren al belangrijk je acceptatiegrens helder te hebben, zodat je dit ook duidelijk kunt communiceren naar de kinderen toe. Toch zullen er daarnaast nog altijd situaties zijn die invloed hebben op het doceer-leergebied.

Het zelfbeeld van een kind is bepalend voor je gedrag als leerkracht. Door een negatief zelfbeeld is de kwetsbaarheid van kinderen groter. Kinderen met een negatief zelfbeeld zullen een aardig bedoeld plagerijtje dan ook sneller opvatten als afkeuring of afwijzing, terwijl een kind met een positief zelfbeeld bij een negatieve opmerking beter tegen een stootje kan.

Daarbij is het voor het positief beïnvloeden van het zelfbeeld van het kind belangrijk dat je effectieve complimenten geeft. Een compliment is effectief wanneer je benoemt wat het kind precies deed (het gedrag van het kind) en wat het effect daarvan op jou als leerkracht is. Het geven van een zo concreet mogelijk compliment, zal bijdragen aan een positieve beleving van het zelfbeeld. Een kind met een positief zelfbeeld zal denken: 'Mooi zo, dit kan ik al.' Een kind met een negatief zelfbeeld zal denken: 'Ik stel dan misschien niet zoveel voor, maar dit heb ik in ieder geval goed gedaan.'

Bij kritiek uiten geldt dit precies hetzelfde. Richt je niet op de hele persoon, maar alleen op het onaanvaardbare gedrag.

4.1.3 Zelfbeeld in combinatie met werken met sociale media

Wat heeft zelfbeeld nu te maken met het werken met sociale media in de school? Dat is een vraag die wellicht is opgekomen bij het lezen van dit hoofdstuk. Toch heeft het zelfbeeld, en dan voornamelijk de zelfredzaamheid die je daarmee waarborgt, heel veel te maken met het gebruik van sociale media in de school.

Hierboven is namelijk al beschreven wat voor invloed het zelfbeeld heeft op het functioneren van het kind en hoe een negatief zelfbeeld het doceer-leergebied van een leerkracht en het kind erg kan verkleinen. Daarbij staat bij het gebruik van sociale media niet zozeer het zelfbeeld van het kind centraal, maar wel de zelfredzaamheid die het heeft bij het gebruikmaken van deze media. Zoals eerder al beschreven is, wordt er bij het gebruik van sociale media veel beroep gedaan op de zelfredzaamheid van de kinderen. Als ouder, opvoeder en leerkracht vermindert de invloed en inbreng die je hebt bij het gebruik van sociale media. Er is namelijk zoveel te zien en te doen. Kinderen kunnen bij veel dingen, waar jij als leerkracht geen weet van hebt. Daarom is het belangrijk dat ze leren hier zelfstandig mee om te gaan. Dat ze zelfredzaam zullen zijn op het web. En die zelfredzaamheid kan je ze alleen aanleren als je een goede relatie met de kinderen hebt en je hun zelfbeeld op een positieve manier weet te beïnvloeden. Het lijkt een inkoppertje voor het onderwijs, maar wellicht was de link met sociale media nog niet gelegd. De woorden die je spreekt, de opmerkingen die je maakt en de houding die je als leerkracht hebt ten opzichte van de kinderen en het sociale media gebruik van de kinderen, hebben een grote invloed op de zelfredzaamheid en

eigen verantwoordelijkheid van de kinderen hierin. Kun jij ze het vertrouwen meegeven die ze nodig hebben? Mogen ze fouten maken, ook met de sociale media? Help je kinderen ook hierin om te gaan met hun sterke en zwakke kanten en kan jij als leerkracht de bouwstenen bieden voor een positieve ontwikkeling? Ook met betrekking tot de sociale media.

Dit is naar mijn mening waarschijnlijk de belangrijkste bouwsteen voor het werken met sociale media in de school. Zodra deze basis goed is, zal er veel mogelijk zijn! Wees je bewust van je eigen houding naar de kinderen toe en ken de zelfbeelden van de kinderen uit je klas. Op die manier kun je ze helpen en begeleiden en de goede richting uitsturen op weg naar de zelfredzaamheid met betrekking tot sociale media.

4.2 Samenvatting

In dit hoofdstuk kwamen we erachter dat er voor het werken met sociale media eigenlijk een basis moet zijn om hier ook echt invloed op uit te kunnen oefenen. Iets dat misschien wel de basis is voor het werken met sociale media, mediawijsheid en met kinderen in het algemeen: het zelfbeeld van het kind. Een positief zelfbeeld is het fundament waarop een kind kan bouwen aan zijn ontwikkeling. Ook aan zijn online ontwikkeling en besef van mediawijsheid.

We kwamen erachter dat het zelfbeeld en welbevinden van een kind veel met elkaar te maken hebben en afhangen van vier aspecten. Het emotionele, sociale, cognitieve en lichamelijke aspect. Zo is het zelfbeeld van iemand dan ook samen te vatten in wat iemand van zichzelf vindt op lichamenlijk, emotioneel, sociaal en cognitief gebied. Het emotionele aspect dat het gevoel van veiligheid, vertrouwen en zekerheid inhoudt, het sociale aspect dat te maken heeft met de behoefte aan relatie, het cognitieve aspect dat te maken heeft met de behoefte aan competentie en het lichamenlijke aspect.

We zagen dat het zelfbeeld van een kind iets is dat niet vaststaat. Het is iets waar dingen van buitenaf invloed op hebben, iets dat ontstaat. Oorzaken van niet goed functioneren van een kind zijn vaak terug te voeren op problemen met het zelfbeeld. Niet goed functioneren van een kind gaat ten koste van leren en lesgeven. Het is dus in het belang van het kind en van de leerkracht te proberen dat negatieve zelfbeeld om te buigen naar een positief zelfbeeld. Een goede relatie maakt de weg vrij voor het met succes beïnvloeden van het zelfbeeld. We hebben stil gestaan bij een negatief zelfbeeld en gekeken naar mogelijk compensatiegedrag dat een kind vertoont bij dit negatieve zelfbeeld. Door compensatiegedrag niet als zodanig te herkennen kan de relatie tussen leraar en kind onder druk komen te staan, wat negatieve gevolgen zal hebben. Daarbij is ook een eenzijdig zelfbeeld nader bekeken en belicht. Toch mogen we ook niet te snel conclusies over het zelfbeeld te trekken. Er kunnen namelijk allerlei oorzaken zijn waarom kinderen zich gedragen zoals ze zich gedragen.

Een kernbegrip voor het kunnen beïnvloeden van het zelfbeeld van een kind op een positieve manier, is het hebben van een goede relatie met het kind. Voor een goede relatie tussen de leerkracht en een kind, kun je uitgaan van drie bouwstenen: acceptatie, ondersteuning en betrokkenheid. Deze bouwstenen worden ook wel de basis genoemd voor goed functioneren en effectief onderwijs. Ze zijn te linken aan de drie basisbehoeften van Stevens: relatie, competentie en autonomie. Kennis van het zelfbeeld stelt de leraar in staat het beeld dat een kind van zichzelf heeft zo nodig positief te beïnvloeden. Acceptatie van het kind in zijn eigenheid is daarbij heel belangrijk.

Zo zijn we tot de conclusie gekomen dat het zelfbeeld van een kind veel invloed heeft op zijn functioneren en dat een negatief zelfbeeld het doceer-leergebied van een leerkracht en het kind erg kan verkleinen. Bij het gebruik van sociale media is zelfredzaamheid belangrijk. Zelfredzaamheid kan je kinderen alleen aanleren als je een goede relatie met ze hebt en je hun zelfbeeld op een positieve manier weet te beïnvloeden. Dit is mijns inziens de belangrijkste bouwsteen voor het werken met sociale media in de school. De basis die er moet zijn om kinderen mediabewust te maken.

Hoofdstuk 5: Praktijkdeel

Inleiding

Op woensdag 30 januari 2013 werd er op de Christelijke Hogeschool Ede een studiemiddag over digitaal burgerschap gehouden. Op deze studiemiddag waren de teams van de Wheemschool en de Koningin Wilhelminaschool uit Voorthuizen aanwezig. Zij hadden de hulpvraag: hoe om te gaan met digitaal burgerschap in de school? Wat moeten wij ermee en hoe schrijven we hier beleid op? Tijdens deze studiemiddag hebben de teams lezingen en workshops gevolgd over allerlei dingen die te maken hebben met digitaal burgerschap. Ook zijn er een aantal stellingen behandeld waarbij de teams door middel van het plakken van stickers een mate van belangrijkheid aan mochten geven. De uitslag en analyse van deze stellingen zijn te vinden als bijlage 1 en bijlage 2 bij dit praktijkdeel. Naar aanleiding van deze studiemiddag heb ik onderzoek gedaan naar digitaal burgerschap en hoe dit vormgegeven kan worden in beleid. De conceptnotitie mediabeleid die hierachter te vinden is, is hieruit voortgekomen. Dit beleidsplan is de weerslag van mijn onderzoeksdeel.

Dit concept beleidsplan is voorgelegd aan de schoolleiders van de Wheemschool en de Koningin Wilhelminaschool te Voorthuizen. Door middel van een interview, die te vinden is als bijlage 8 bij dit document, is een reflectie uitgewerkt op deze concept notitie mediabeleid.

Conceptnotitie mediabeleid SHS Voorthuizen

Mei 2013

In opdracht van:

De Koningin Wilhelmina School

De Wheemschool

1.	Inleiding	35
	Doelen	35
	Opzet notitie mediabeleid	35
2.	Introductie KWS.....	36
3.	Introductie Wheemschool.....	37
4.	Aandachtspunten mediabeleid	38
	4.1 Voortdurende professionalisering... ..	38
	4.1.1 Als leerkracht	38
	4.1.2 Als team	39
	4.1.3 Als school	41
	4.2 Contact met ouders	41
	4.3 Onderwijsondersteuning	42
	Proefperiode	42
	Een keer per maand iets nieuws uitproberen	42
	Onderwijs maak je samen!	42
	Blijf kritisch!	42
	4.4 Verschillende tips nogmaals op een rijtje.....	43
	Proefperiode	43
	Opstarten van een werkgroep	43
	Ga samen aan de slag!	43
	4.5 Concrete aanbevelingen bij het schrijven van een beleidsplan	43
	Strategisch beleidsplan	44
	Kleine aandachtspunten	44
	Bijlagen.....	45

1. Inleiding

Uit de analyse van de stellingen zijn verschillende uitgangspunten gekomen die de leidraad vormen voor deze conceptnotitie mediabeleid. Zo is aangegeven dat de leerkrachten bekend willen zijn met de ontwikkelingen en mogelijkheden die er zijn in de 21ste eeuw. Ook wordt door beide teams alertheid van de leerkrachten met betrekking tot gevaren op het web en mediavaardig zijn/worden belangrijk gevonden. Net zoals erkenning van (de invloed van) sociale media. Met daarbij een up-to-date leerplan en leerlijnen van het ICT-onderwijs, aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van sociale media. Planmatig en in beleid verankerd ICT-onderwijs sluit hierbij aan (bijlage 3: Analyse van de stellingen).

Er zijn verschillende doelstellingen waarom een school aan de slag zou kunnen gaan met sociale media. Schoolprofilering (externe communicatie), professionalisering (informatie uitwisselen met andere professionals en professionalisering van de leerkrachten), contactbevordering (interne communicatie tussen school en ouders versterken en verbeteren), onderwijsondersteuning (sociale media gebruiken in de klas) en anders, gewoon omdat het leuk is (Pijpers, 2012).

Uit de analyse van de stellingen kan opgemaakt worden dat beide teams het liefst aan de slag willen met de eigen professionalisering (persoonlijke ontwikkeling) en met het onderzoeken van mogelijkheden voor de onderwijsondersteuning. Een stuk contactbevordering waarin een heldere en duidelijke communicatie naar ouders wordt meegenomen, heeft hier ook mee te maken.

Deze conceptnotitie mediabeleid is een document, waarin de aandachtspunten met betrekking tot het schrijven van een beleidsplan omtrent digitaal burgerschap worden uitgewerkt. In eerste instantie is het belangrijk om draagvlak te creëren, de gezichten allemaal dezelfde kant op te zetten en dit onderdeel stap voor stap op te pakken. Dit document zal daar een handige leidraad voor zijn.

Doelen

Met deze conceptnotitie mediabeleid formuleren we de volgende doelstellingen:

- Inzicht geven in de manier waarop de KWS en Wheemschool om kunnen gaan met digitaal burgerschap.
- Aanzet geven tot het zetten van vervolgstappen met betrekking tot digitaal burgerschap.
- Inzicht geven in de verschillende aspecten die komen kijken bij beleidsvorming rondom digitaal burgerschap en de scholen meer zicht geven over deze verschillende onderwerpen.

Opzet notitie mediabeleid

In de korte introductie van de KWS en de Wheemschool zal de visie en missie van de scholen duidelijk worden. Dit zal tevens het uitgangspunt vormen voor de aandachtspunten en aanbevelingen die er worden gegeven.

Vervolgens zullen de verschillende aandachtspunten van het mediabeleid benoemd worden die op dit moment aan de orde zijn voor beide scholen. Deze aandachtspunten zullen dieper uitgewerkt worden en er zullen tips gegeven worden hoe hier als school mee om te gaan.

Aan het eind van deze conceptnotitie mediabeleid zullen concrete aanbevelingen gedaan worden voor het schrijven van een beleidsplan met betrekking tot mediabeleid. Hierin zullen ook vervolgstappen aangegeven worden die ondernomen kunnen worden.

2. Introductie KWS

‘De KWS ... een waardevolle basis’ (Schoolplan KWS, 2011)

De KWS is een school op Protestants Christelijke Grondslag, die is aangesloten bij de Hervormde kerk in Voorthuizen. Er is veel aandacht voor het individuele kind en er wordt zoveel mogelijk gekeken naar passend onderwijs voor ieder kind. Het doel van de school is om de leerlingen zowel cognitief als sociaal te laten ontwikkelen. Daarmee staan de vakken taal + rekenen en het (mede) opvoeden van de leerlingen tot volwaardige en respectvolle burgers centraal.

Het uitgangspunt van het lesgeven op de KWS is een vertrouwensrelatie, waardoor de leerlingen een gevoel van autonomie en competentie krijgen en waardoor ze zich verder kunnen ontwikkelen. Er wordt daarbij uitgegaan van het unieke kind, de uniciteit van het kind staat centraal. Hierbij vindt de KWS het belangrijk dat leerlingen vanuit de christelijke identiteit kennis maken met, en zich voorbereiden op de samenleving. Ze vinden het belangrijk dat leerlingen op deze manier goed op hun plek terecht komen, wat hen een gevoel van competentie en veiligheid zal geven.

Alle vak- en vormingsgebieden uit de wet primair onderwijs worden op de KWS in samenhang gegeven. Regels en afspraken die worden gemaakt zijn duidelijk en bij de kinderen bekend. Er wordt structureel aandacht besteed aan actief burgerschap en sociale cohesie. Dit is geen vak apart, maar is geïntegreerd in de verschillende vakken. De KWS vindt het belangrijk dat leerlingen op een bewuste manier in het leven staan, waarbij ze respect hebben voor anderen en naar anderen omzien. Naast de kennis die wordt meegegeven bij de verschillende vakken, willen ze de leerlingen normen, waarden en vaardigheden meegeven om zich voor te bereiden op de samenleving. Er zijn schoolregels, er worden gesprekken gevoerd en er is een methode voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Binnen de KWS wordt er structureel aandacht besteed aan burgerschap en integratie gerelateerde leerdoelen.

Daarbij voorziet het leerstofaanbod erin dat leerlingen gebruik leren maken van de mogelijkheden van informatie- en communicatietechnologie. Voor de toetsing van de verschillende leergebieden worden zowel methodegebonden als methode-onafhankelijke toetsen gebruikt. Voor de ICT zijn er geen toetsinstrumenten.

De KWS vindt het belangrijk dat ook leraren zich blijven ontwikkelen. Dat de werknemers een professionele instelling hebben, wordt dan ook als iets belangrijks gezien. Alle medewerkers werken (samen) aan hun persoonlijke ontwikkeling, gerelateerd aan de schoolontwikkeling.

Voor het dorp en voor nieuwe ouders is het duidelijk en helder waar de KWS voor staat. Via de website, schoolgids en nieuwsbrieven worden de betrokkenen helder en duidelijk geïnformeerd. Bij activiteiten die worden gehouden, worden regelmatig de media ingeschakeld.

3. Introductie Wheemschool

‘De Wheemschool – Toegewijd, verbonden en ontspannen’ (Schoolplan Wheemschool, 2011)

Bij de Wheemschool zijn toewijding en onderlinge verbondenheid het belangrijkste wat ze ouders en leerlingen te bieden hebben. Vanuit deze toewijding en onderlinge verbondenheid wordt er ook gewerkt aan nieuwe ontwikkeling.

Werknemers van de Wheemschool geloven in een wereld waarin mensen samen leven en relaties van hart tot hart aangaan. Mensen die met elkaar een gemeenschap vormen waarbinnen kinderen op kunnen groeien. Ze zijn zuinig op de goede dingen die zo een gemeenschap oplevert en ze zijn overtuigd dat er voortdurend ruimte is voor verbetering. Ze zien een wereld om zich heen waarin het ontbreekt aan echte verbinding, iets dat hen boos maakt en waar ze tegen willen strijden.

Op de Wheemschool gaan ze voor de maximale ontwikkeling. Het werk dat gedaan wordt, gebeurt met aandacht en vasthoudendheid. Ze streven naar doorgaan tot het doel is bereikt. In de school is er dan ook rust, reinheid en regelmaat om een veilige en optimale leeromgeving te creëren. Daarbij zijn alle dingen goed geregeld en zijn er duidelijke afspraken die deze situatie waarborgen.

De slogan van de Wheemschool is ‘toegewijd, verbonden en ontspannen’.

Toewijding vind je terug in de manier waarop de school er voor de kinderen wil zijn en voor ze wil gaan, maar ook in de houding van de leerkrachten en van de ouders en de medeleerlingen van de school.

De verbinding is te herkennen aan het feit dat je er niet alleen voor staat. Je maakt deel uit van een geheel, je vormt samen een gemeenschap waarin je jezelf kunt ontwikkelen. Dit geldt voor een leerling, maar ook voor het team van leerkrachten, ouders en andere betrokkenen die om de school heen staan.

Ontspannen wordt op de Wheemschool ook als iets belangrijks gezien. Ontspanning tegenover inspanning houdt elkaar in gezond evenwicht. Dit is te zien aan leerkrachten die ontspannen hun werk doen, maar ook successen (van klassen/leerlingen) die gevierd worden met de klas of de hele gemeenschap van de school.

Vanuit de Wheemschool wordt er naar de ouders en betrokkenen gecommuniceerd via de website, de schoolgids en door middel van een nieuwsbrief. Er zijn plannen geweest voor het opstellen van een communicatieplan waarbij de communicatie aangevuld zou kunnen worden met sociale media en communicatie in de lokale media, maar dit plan bestaat op dit moment nog niet. Aankomend jaar zal de Wheemschool voornamelijk aan de slag gaan met het ICT-beleid.

4. Aandachtspunten mediabeleid

4.1 Voortdurende professionalisering...

Alle aandachtspunten en speerpunten die uit de analyse van de stellingen zijn gekomen, vragen om een ding: voortdurende professionalisering. Professionalisering van de leerkrachten, maar ook van het team en van de school. Je kunnen aanpassen aan de ontwikkelingen van de eeuw, je ICT-onderwijs daarop aanpassen. Erkennen dat de invloed van de sociale media er is en alert zijn op de gevaren ervan. Het vraagt om professionalisering van de eigen ontwikkeling, maar wellicht is er ook wel behoefte aan professionalisering van het contact naar buiten toe. De voortdurende professionalisering die ik hieronder zal beschrijven, is onderverdeeld in de kopjes 'als leerkracht', 'als team' en 'als school'. Onder deze kopjes is aangegeven wat er onder wordt verstaan en wat richtlijnen daarbij kunnen zijn voor de waarborging van voortdurende professionalisering.

4.1.1 Als leerkracht

Voorbeeldfunctie

Als leerkracht heb je een voorbeeldfunctie. Naar de leerlingen toe, maar ook naar de ouders en andere belangstellenden van de school toe. Het is van belang dat een leerkracht zich daar bewust van is, ook met betrekking tot het gebruik van de eigen sociale media. Onder, maar ook buiten schooltijd. Aangezien leerlingen de grens tussen privé en school vaak lastig kunnen onderscheiden en verhoudingen vervagen bij online contact, is het belangrijk dat een leerkracht duidelijk weet wat de grenzen zijn met betrekking tot (contact via) sociale media. Leerlingen hebben vanachter hun PC vaak minder in de gaten hoe de verhoudingen in de wereld zijn, waardoor relaties uit evenwicht kunnen raken. Informeel contact met leerlingen via sociale media brengt dus een aantal risico's met zich mee, waar je als professionele leerkracht zorgvuldig mee om moet gaan.

Om deze redenen zouden we kunnen stellen dat het belangrijk is om als leerkracht via je privépagina van sociale netwerksites geen contact te onderhouden met leerlingen die ingeschreven staan bij de school. Ook contact via de mail, msn of sms met leerlingen is om dezelfde reden niet verstandig. Uiteraard zijn ook ouders en andere belangstellenden te vinden op de sociale netwerksites waar een leerkracht op zit. Mede om die reden is het belangrijk dat een leerkracht zich bewust is van de voorbeeldfunctie die hij heeft als het gaat om wat er te zien is op zijn persoonlijke domeinen van de sociale netwerksites. Daarbij gaat het om de muziek, video's, voorkeuren en keuzes.

Ook in het gebruik van de eigen sociale media onder schooltijd heeft de leerkracht een voorbeeldfunctie. Waarschijnlijk is het de gewoonte dat leerlingen onder schooltijd hun eigen mobiele telefoons, ipads, ipods en mediaspelers niet mogen gebruiken. Voor het gebruik van de persoonlijke sociale media van de leerkrachten lijkt het om dezelfde reden niet verstandig om deze onder schooltijd te gebruiken. Mits hier natuurlijk een legitieme reden voor is of een leerkracht vanwege zijn functie onder de les bereikbaar moet zijn.

Ditzelfde geldt voor het gebruik van beeldmateriaal en muziek in de les. Wat laat je wel aan de leerlingen zien en wat niet? Welk voorbeeld ben jij daarin voor ze? Zeker als je als leerkracht voor het eerst met sociale media aan de slag gaat en je voor het eerst dingen gaat gebruiken is het belangrijk dat de leerkracht van tevoren alles al heeft bekeken en gescreend. Wanneer een leerkracht twijfelt over de inhoud kan hierover overleg gepleegd worden met hogere organen en op deze manier kan het gebruik van de sociale media ook verantwoord en gewaarborgd worden vanuit de visie en missie van de school.

Om de voorbeeldfunctie binnen de school te waarborgen zou je er als school voor kunnen kiezen om een 'sociale media protocol' op te stellen, waarin duidelijk is verwoord wat er van de leerkrachten

wordt verwacht met betrekking tot de eigen sociale media en het gezicht daarvan naar buiten toe. Als leerkracht ben je namelijk, bewust en onbewust, een ambassadeur van de school en alles wat op persoonlijke sociale media wordt gezien, kan worden gezien als reclamespotje van de school. Een sociale media protocol kan hierin richtinggevend zijn, maar juist ook weer belemmerd werken. Leerkrachten kunnen zich ingeperkt voelen. Het benoemen van deze functie die de leerkrachten hebben en iedereen hier zelfverantwoordelijk voor maken, kan ook al genoeg zijn! Als leerkracht ben je het gezicht van de school.

Je eigen mediavaardigheid

Als leerkracht kan je het gevoel hebben zelf helemaal niet mediavaardig te zijn, in vergelijking met wat de kinderen allemaal kunnen en weten. Daarbij is het goed om in je achterhoofd te houden dat kinderen vaak wel mediavaardig zijn, maar niet altijd mediabekwaam. Wat dat betreft hebben de leerkrachten de leerlingen zeker veel mee te geven en te leren. Toch kan het opkrikken van de eigen mediavaardigheid daar ook positief bij werken. Aangezien een aantal leerkrachten had aangegeven dat het werken met sociale media voor hun echt nog een stap te ver is, is dit wellicht een stap die ook hier wat meer vertrouwen in kan geven.

Wat hierbij een goede opstap zou zijn, is het ‘zelf oefenen’ met sociale media. Daarbij zou de leerkracht een overzicht kunnen maken van zijn eigen groep met de sociale media netwerksites die de leerlingen uit zijn klas gebruiken voor persoonlijk gebruik. Een eerste stap hierin is het onderzoeken van deze netwerksites. Hoe werken ze? Wat kun je ermee? Wat hebben de leerlingen eraan? Wat zijn gevaren erbij? Wat zijn leerwinsten erbij? Op die manier krijgt de leerkracht meer zicht op de sociale media waar de leerlingen gebruik van maken en kan er beter ingespeeld worden op de verhalen die leerlingen vertellen over hun online activiteiten en andere gesprekken die hierover gehouden worden met de leerlingen.

Ook is het aan te bevelen dat leerkrachten zichzelf professionaliseren door gebruik te maken van eigen sociale media. Via sociale media kunnen er relevante digitale bronnen gevonden en geraadpleegd worden, zoals bijvoorbeeld Google Scholar, Google Alert, HBO Kennisbank, Narcis, Leraar24, TED en PopTech (Hilgers & Zadelhoff, 2012). Vooral voor de leerkrachten die nog niet zoveel verstand hebben van de sociale media, kunnen collega's hierbij helpen en motiveren. Van welke sociale media maken zij allemaal gebruik, hoe werkt het en wat kun je er mee? Op deze manier kunnen leerkrachten zichzelf steeds meer professionaliseren. Daarnaast zijn er online kennisnetwerken die een leerkracht kan vormen en waar hij zich bij aan kan sluiten. Hierdoor kunnen informatie en ervaringen uitgewisseld worden via (digitale) platforms. Voorbeelden hiervan zijn: weblogs (zoals Edublogs / www.edubloggers.nl), Twitter, Diigo, Scoop.it, LinkedIn en Yammer (Hilgers & Zadelhoff, 2012). Ook in BoekTweePuntNul200 (Hilgers & Zadelhoff, 2012) staan allerlei handige sociale media netwerksites die gebruikt kunnen worden voor de eigen professionalisering en voor het gebruik van je lessen.

4.1.2 Als team

In de paragraaf hierboven is het al even aangestipt en beschreven, maar bij het aan de slag gaan met sociale media in de school en het oefenen van de eigen mediavaardigheid kan het team heel belangrijk zijn. Daarom is het ook wenselijk om deze stap niet als leerkracht alleen te maken, maar als team. Zowel voor de leerkrachten die er veel verstand van hebben als de leerkrachten voor wie dit nog abracadabra klinkt, is een team dat dezelfde richting uitgaat een belangrijke stimulans.

Een sociale media werkgroep

Wanneer je als team echt aan de slag wilt gaan met sociale media op jullie school is het aan te bevelen om hier een werkgroep voor op te richten. Een werkgroep met leerkrachten die enthousiast zijn over sociale media, die de kansen van sociale media inzien en bij machte zijn om de rest van het

team hier in mee te nemen en hier enthousiast voor te maken. Het kan wenselijk zijn om in deze werkgroep ook wat 'amateurs' te hebben, zodat de 'experts' niet te hard van stapel zullen lopen en te ver op de rest vooruit zullen lopen. Toch zijn de experts en enthousiastelingen wel nodig om het team deze stap te laten maken en hierin mee te nemen. Deze werkgroep zou de volgende taken kunnen hebben:

- Doel helder krijgen. Wat willen wij als team met sociale media?
- Wat zijn de mogelijkheden? Wat kunnen we doen? Wat is leuk om uit te proberen voor onze school?
- Eens per maand een update geven. Waar zijn we mee bezig, hoe gaat het ermee, wat wordt de volgende stap de komende maand?
- Aanbevelingen geven over het gebruik van sociale media. Met welke middelen ga je als team aan de slag? Welke sites ga je gebruiken?
- Hoeveel willen we ermee en wanneer willen we er iets mee?

Het is van belang dat deze werkgroep de rest van het team meeneemt in dit proces, dat zij uitleg kunnen geven over de verschillende sociale netwerksites en de verschillende mogelijkheden met sociale media en dat ze de leerkrachten laten experimenteren met verschillende mogelijkheden. Je zou het als het ware kunnen zien als een sociale media werkgroep die zich bezighoudt met de integratie van sociale media in het onderwijs op jullie school. Een voorbeeld hierbij zou kunnen zijn dat leerkrachten maandelijks iets nieuws uitproberen met betrekking tot sociale media en de bevindingen met de rest van het team delen. Dat kan zijn op persoonlijke professionalisering, maar ook op onderwijsniveau in de klas.

Aandachtspunten

Wanneer je als team aan de slag gaat met sociale media, kan het een valkuil zijn om alles tegelijk te willen doen en met veel nieuwe dingen aan de slag te gaan. Vandaar hieronder een aantal aandachtspunten die kunnen helpen om niet te verdrinken in de (mogelijkheden van de) sociale media.

- Het is raadzaam om stap voor stap te beginnen. Eerst met één sociale media netwerksite en dat langzamerhand opbouwen. Gebruik niet teveel verschillende sites, dat wordt zowel voor leerkrachten, leerlingen en ouders verwarrend!
- Wat werkt is afhankelijk van de vraag waar jouw school voor staat, wat voor mensen er werken, hoe het management tegenover sociale media staat en wat jullie voor ogen hebben met de inzet van sociale media. Het inzetten van sociale media als school lijkt vooraf gemakkelijker dan het in werkelijkheid is.
- Omdat kinderen steeds vroeger digitaal actief zijn is het raadzaam om een doorgaande lijn mediawijsheid al vanaf groep 5 te starten. Het is hierbij wel zaak om de focus niet alleen op de gevaren van sociale media te leggen. Gebruik kunnen maken van de sociale media is een belangrijke vaardigheid voor kinderen die opgroeien in de 21ste eeuw. Er zijn ook diverse gesloten omgevingen te vinden waarin je sociale media kunt gebruiken voor een selecte groep gebruikers.
- Als er geen weloverwogen keuzes en afspraken worden gemaakt, ligt het risico van een mislukt experiment op de loer. Neem de tijd om je eerst te oriënteren, te proberen en doelen te bepalen, voor je er in je onderwijs echt mee aan de slag gaat.
- Het inspiratieboek: *Sociale media op de basisschool. De leerkracht maakt het verschil* (Pijpers, 2012). kan hierbij helpend zijn. Echt een leuk boek ter inspiratie met betrekking tot de verschillende mogelijkheden van sociale media op school. Dit inspiratieboek is ook online te vinden.

4.1.3 Als school

Het onderwijscurriculum

Wanneer je als school besluit aan de slag te gaan met sociale media, is het wenselijk dat er in het onderwijscurriculum ruimte gemaakt wordt om sociale media daadwerkelijk een plaats te geven op in ieder geval het vergaderrooster. Uit de analyse van de stellingen en de visie en missie van jullie scholen, blijkt dat omgaan met sociale media niet als een vak apart wordt gezien, maar liever geïntegreerd in het onderwijs. Dit betekent dat het niet specifiek op het lesrooster hoeft te staan als een vak apart. Wel zou het bijvoorbeeld één keer in de maand op het weekrooster kunnen staan: 'Deze week doen we 'iets' met sociale media in de les.' Vaste momenten hiervoor (per klas, bouw of voor de hele school) kunnen hierbij helpend zijn. Net zoals vaste evaluatiemomenten en een concreet plan met doelen en taken. Het 'stappenplan sociale media op school' (zie paragraaf 4.5) kan hierbij als leidraad gebruikt worden.

Naam vastleggen

Daarbij is het raadzaam om als school in ieder geval de naam van de school vast te leggen op verschillende sociale media netwerksites, zoals Twitter, Facebook en Google+. Vooral als je besluit met deze programma's te gaan werken, maar ook als je dat niet doet kan het handig zijn om op verschillende sites wel de naam van de school vast te leggen. Dit om te voorkomen dat de naam van de school wordt gekaapt door ontevreden ouders of leerlingen. Dit kan de school veel negatieve publiciteit opleveren.

Materialen aanschaffen

Verder is het wenselijk er als school over na te denken in hoeverre er in het onderwijs gebruik gemaakt gaat worden van diverse sociale media en welke nieuwe materialen daarvoor aangeschaft moeten worden. Zo zou je er als school voor kunnen kiezen een aantal dingen aan te schaffen en te bekijken in hoeverre het wordt gebruikt, maar raadzaam is om tijdens een 'proefperiode' bij te houden welke materialen leerkrachten gebruiken of graag willen gebruiken en met welke frequentie. Dit om te voorkomen dat er overbodige uitgaven worden gedaan aan materialen die zelden worden gebruikt.

Het ICT-onderwijs vernieuwen

Bij de analyse van de stellingen kwam het al naar voren, de vernieuwing van het ICT-onderwijs. Als school is het belangrijk om het ICT-onderwijs up-to-date te houden en aan te passen aan de nieuwste ontwikkelingen. Daarbij kan een proefperiode van werken met sociale media handig zijn om te bekijken welke nieuwste ontwikkelingen jullie school nodig heeft en gaat gebruiken.

4.2 Contact met ouders

In dit hele proces is het contact met ouders en andere belangstellenden heel belangrijk. Het is belangrijk dat zij op de hoogte zijn wat je doet, waar je mee aan de slag bent en wat het doel ermee is. Dit kan gemakkelijk gebeuren via de communicatiemiddelen waar nu al gebruik van wordt gemaakt. De website, de schoolgids en de nieuwsbrief. Het moet voor ouders duidelijk zijn waar zij bepaalde informatie kunnen verwachten en op welke wijze ze kunnen reageren op mededelingen en nieuws. Wanneer jullie als school verder in het proces gevorderd zijn en er meer zicht op hebben van welke netwerksites jullie wel en niet gebruik willen maken, is het wenselijk om een communicatieplan op te stellen waarin vermeldt staat welke sociale media voor welke informatie wordt gebruikt en dit communicatieplan ook te communiceren naar de ouders.

4.3 Onderwijsondersteuning

Bij sociale media die gebruikt gaat worden voor de onderwijsondersteuning is het goed om te bedenken in hoeverre het ook echt tot onderwijsondersteuning dient. Sociale media gaan gebruiken om het gebruiken van sociale media is in dit proces niet raadzaam, dan gaat het zijn doel voorbij. Sociale media dienen in dit geval echt tot ondersteuning van het onderwijs te zijn.

Proefperiode

Om uit te vinden wat wel en niet ondersteunend is voor het onderwijs en in welke mate de leerkrachten hier gebruik van willen maken, is het raadzaam om een proefperiode in te stellen. Net zoals eigenlijk al een paar keer hierboven is genoemd. In deze proefperiode kunnen leerkrachten onderzoeken welke dingen van sociale media ondersteunend kunnen zijn voor het onderwijs in hun groep. De werkgroep sociale media en experimenten van collega's kunnen hierbij motiverend werken. In deze proefperiode is het van belang dat leerkrachten bijhouden van welke sociale media ze gebruik maken, op welke manier dit ondersteunend is en welke materialen ze hiervoor nodig hadden. Zo is er na de proefperiode een totaaloverzicht te vinden per groep, bouw en de hele school met betrekking tot het gebruik van de sociale media in die periode.

Een keer per maand iets nieuws uitproberen

Zo zou het van waarde kunnen zijn als leerkrachten een keer per maand iets nieuws uitproberen met betrekking tot sociale media. Er zijn allerlei toepassingen die gebruikt kunnen worden op laptops en computers. Voor verschillende mogelijkheden zal je ook andere technologie en materialen nodig hebben die wellicht (nog) niet op school te vinden zijn. Te denken valt aan ipods / ipads / tablets / mediaspelers / opnamemateriaal / smartphones, etc. Wellicht valt hier op een andere manier aan te komen. In ieder geval is het wenselijk bij te houden in hoeverre leerkrachten gebruik hebben gemaakt van sociale media of de intentie hadden hier gebruik van te maken, maar de benodigde materialen hier niet voor hadden (Zie bijlage 7). Zo kan er een totaaloverzicht ontstaan over de mate van het sociale media gebruik op school met betrekking tot de onderwijsondersteuning.

Onderwijs maak je samen!

Een leus die je wel vaker hoort in het onderwijs: "Onderwijs maak je samen!" Bij de professionalisering is het ook al even genoemd, maar het is goed om het hier alsnog aan te stippen. Ook wanneer je sociale media gaat gebruiken voor de onderwijsondersteuning, zijn andere collega's en de rest van het team heel waardevol. Het is wenselijk om een manier te bedenken waarop leerkrachten van elkaar en met elkaar kunnen leren en het sociale media onderwijs samen kunnen maken. Dat houdt iedereen scherp en motiveert en stimuleert.

Blijf kritisch!

Er zijn oneindig veel mogelijkheden. Er is ontzettend veel technologie. Als je niet oppast, kun je verdrinken in alle mogelijkheden die er zijn. Vandaar dat het belangrijk is om kritisch te zijn en te blijven op de meerwaarde. Zet sociale media-toepassingen niet zomaar in, maar doe dit bewust en doelgericht. Als bijlage 5 is er een checklist te vinden die je kan helpen bij het beoordelen van de sociale media-toepassingen in het onderwijs. Deze is gebaseerd op de 'checklist beoordelen sociale media-toepassingen voor het onderwijs' uit Smihopedia (Mijland, 2012).

4.4 Verschillende tips nogmaals op een rijtje

Hierboven zijn een aantal tips genoemd om dit eerste proces van werken met sociale media aan te gaan. Hieronder zullen een aantal tips nog even kort op een rijtje gezet worden.

Proefperiode

Denk er over na om als team een proefperiode met betrekking tot sociale media aan te gaan. Een proefperiode waarin wordt uitgezocht wat de teams met sociale media willen en kunnen en waarin alle neuzen dezelfde kant uit kunnen worden gezet. Een proefperiode waarin alle leerkrachten warm gemaakt worden voor het werken met sociale media en de meerwaarde ervan in gaan zien. Een proefperiode waarin wordt bekeken op welke wijze de sociale media wel een toevoeging zijn voor het onderwijs op jullie scholen en wat jullie er totaal niet mee willen.

Opstarten van een werkgroep

Tijdens deze proefperiode kan het handig zijn een werkgroep op te starten, die zich specifiek met dit onderwerp bezig houdt. Een werkgroep die het team scherp houdt, enthousiast en betrokken. Een werkgroep die aanbevelingen doet, verschillende mogelijkheden uitzoekt en vraagbaak kan zijn voor leerkrachten die er iets minder verstand van hebben.

Een werkgroep die er op let dat er plaats voor wordt vrijgemaakt in het onderwijscurriculum en op het vergaderrooster en die er op toeziet dat de toepassingen die worden gebruikt ook echt meerwaarde hebben voor het onderwijs (zie bijlage 5).

Ga samen aan de slag!

Of het nu gaat om de persoonlijke professionalisering, het gezicht van de school naar buiten toe of de onderwijsondersteuning, dit alles werkt het best als je er als team samen voor gaat en samen achter staat. Leerkrachten in de werkgroep kunnen voortrekkers zijn, maar het is pas echt van meerwaarde als je er als heel team voor gaat. Als je aan de rest van het team kunt laten zien wat je hebt gedaan en welke uitwerking dat heeft gehad.

4.5 Concrete aanbevelingen bij het schrijven van een beleidsplan

---

Hierboven zijn een aantal dingen op een rijtje gezet, waarmee de eerste aanzet is gegeven tot het schrijven van beleid met betrekking tot sociale media. Hiervoor is als leidraad het 'stappenplan sociale media op school' (Pijpers, 2012) gebruikt.

Stap 1: Formuleer je doelstellingen en verwachtingen

Waarschijnlijk zijn er verschillende dingen waar je als school mee aan de slag wilt. Zet deze overzichtelijk op papier. Denk hierbij aan de mogelijke doelstellingen die in de inleiding van deze notitie al zijn genoemd. Schoolprofilering, professionalisering, contactbevordering, onderwijsondersteuning of anders.

Stap 2: Stel prioriteiten – beslis welke doelen je het eerste wilt bereiken

Hierbij kun je ervoor kiezen om een hoofddoel te selecteren of de verschillende doelen te rangschikken van belangrijk naar minder belangrijk.

Stap 3: Kies je mediastrategie – kijk welke services je gaat inzetten

Bepalen welke programma's en diensten je gaat gebruiken. Er zijn verschillende mogelijkheden, waarvan je niet alles kunt gebruiken. Het is belangrijk om bepaalde programma's te selecteren waarmee je aan de slag wilt gaan en die je doel ondersteunen.

Stap 4: Kies je boodschap – bedenk welk verhaal je wilt vertellen, en hoe

Het beeld dat je wilt uitdragen is vooral belangrijk bij 'schoolprofilering'. Het verhaal kan op verschillende manieren verteld worden. Met foto's, filmpjes, audioclips of een statusupdate op Twitter. Wees consistent en herkenbaar voor iedereen uit de schoolgemeenschap. En zorg dat leerkrachten zich ook volgens het uitgedragen profiel gedragen via sociale media.

Stap 5: Kies je mensen – beslis wie erbij betrokken moeten worden

Bepaal welke mensen je nodig hebt om je doel(en) te bereiken. Onderzoek of er voldoende middelen zijn, maak eventueel een meerjarenplan en leg taken vast in overeenkomsten.

Stap 6: Kies je successen – sta stil bij wat er goed gaat

Hiervoor is het belangrijk dat er vaste evaluatiemomenten gepland staan waarop successen gedeeld kunnen worden. Wat gaat er goed en wat niet? Wat moet er veranderd worden?

Strategisch beleidsplan

Wanneer jullie als school daadwerkelijk aan de slag willen met sociale media, is het aan te bevelen om hier een strategisch beleidsplan voor op te stellen. In dit verslag zijn al een aantal stappen genoemd die genomen kunnen worden voor het verwezenlijken ervan. De opzet van een strategisch beleidsplan is te vinden als bijlage 4.

Kleine aandachtspunten

Geef veel ruimte voor dialoog, zowel met de leerkrachten als met de leerlingen, en besteed aandacht aan het bij elkaar houden van het team rond het thema. Maak weerstand die er is bespreekbaar en breng de houding van teamleden met betrekking tot het gedrag en de ideeën van de digitale generatie in beeld.

Toets regelmatig of de gekozen aanpak de opbrengst heeft die je voor ogen had. Durf keuzes te maken. Een nieuwe aanpak levert niet altijd direct winst op, maar zal op langere termijn zijn vruchten afwerpen. Gun jezelf en het team ook deze tijd om te leren, ontdekken, experimenteren en doel bepalen.

Bijlage 1:	Literatuurlijst
Bijlage 2:	Uitslag van de stellingen
Bijlage 3:	Analyse van de stellingen
Bijlage 4:	Model strategisch beleidsplan
Bijlage 5:	Checklist voor het beoordelen van sociale media-toepassingen voor het onderwijs
Bijlage 6:	Een aantal praktische tips bij het werken met sociale media in het onderwijs
Bijlage 7:	Formulier bijhouden gebruik sociale media & (team)overzicht
Bijlage 8:	Uitwerking van het interview

Bijlage 1: Literatuurlijst

Hilgers, L., & Zadelhoff, T. v. (2012). *BoekTweePuntNul200: Web 2.0, Social Media, Webtools; Inspiratieboek*. Leiden: Van Buurt Boek.

Hilgers, L., & Zadelhoff, T. v. (2012). *HandBoekTweePuntNul: Sociale media in het onderwijs*. Leiden: Van Buurt Boek.

Mijland, E. (2012). *Smihopedia: Aan de slag met sociale media in het onderwijs!* Middelbeers: Uitgeverij InnoDoks.

Wheemschool, D. (2011). *Schoolplan Wheemschool*. Voorthuizen.

Wilhelminaschool, K. (2011). *Schoolplan 2011 - 2015*. Voorthuizen.

Websites:

Grit, R., & Gerritsma, M. (2011). *Opgeroepen op april 15, 2013, van Zo maak je een beleidsplan*: <http://www.zomaakjeeenbeleidsplan.noordhoff.nl/sites/7450/index.htm>

STELLINGEN OVER SOCIAL MEDIA IN DE BASISCHOOL

1. Het gebruik van (sociale) media in de klas vraagt van ons als leerkrachten mediavaardig te zijn en dat wil ik zijn/worden.
2. We moeten er nu vast aan wennen dat we over vijf jaar met tablets werken in de klas.
3. Kennis van sociale media is sowieso een must voor leerkrachten in het basisonderwijs om te kunnen communiceren met leerlingen.
4. Planmatig en in beleid verankerd ICT-onderwijs aanbieden aan de kinderen in een basisschool is een must.
5. Identiteit heeft geen relatie met sociale media; het blijft niet meer dan een middel om mee te communiceren.
6. Als christen-leerkracht moet je alert zijn op de gevaren die kinderen op het web opdoen. Het is een onderwijstaak kinderen weerbaar te maken om die gevaren aan te kunnen.
7. Het is wenselijk dat het leerplan en de leerlijnen voor het ICT-onderwijs (regelmatig) worden aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van sociale media.
8. De kinderen verlaten op dit moment onze basisschool met onvoldoende eigentijdse ICT-kennis.
9. Ouders zijn verantwoordelijk voor mediawijsheid in de opvoeding, daarin heeft de school geen taak.
10. Mediawijsheid moet een apart vak worden op onze basisschool.
11. Een speciaal hyves- of facebookaccount als juf of meester is een prima communicatiemiddel buiten schooltijden om.
12. Ik heb al moeite met het gebruik van het digibord, het gebruik van sociale media is voor mij nog een brug te ver.
13. De leerling van de 21ste eeuw verdient een leerkracht van de 21ste eeuw!
14. Sociale media horen bij de jeugdcultuur, verzet ertegen is zinloos!

Koningin Wilhelminaschool (KWS) Voorthuizen
De Wheemschool Voorthuizen

Deze beide scholen zijn bezig met dit onderwerp. Digitaal burgerschap, wat moeten we ermee? Tijdens een training hierover op de CHE zijn er 14 stellingen voorbij gekomen. Iedere leerkracht van beide scholen kreeg 5 stickers die hij moest plakken op de stellingen die voor hem het belangrijkste waren. Wanneer iets van dubbel belang was voor die persoon, moest hij bij die stelling 2 stickers over elkaar plakken. Hieronder volgt de uitslag van deze stellingen per school op papier.

Stellingen	Koningin Wilhelminaschool (KWS)		De Wheemschool	
	Aantal stemmen	Waarvan dubbel	Aantal stemmen	Waarvan dubbel
Stelling 1	15	-	16	2
Stelling 2	5	-	12	-
Stelling 3	3	-	2	-
Stelling 4	9	-	16	1
Stelling 5	-	-	-	-
Stelling 6	25	3	19	-
Stelling 7	17	-	14	-
Stelling 8	4	-	4	-
Stelling 9	-	-	-	-
Stelling 10	4	-	1	-
Stelling 11	-	-	-	-
Stelling 12	4	-	-	-
Stelling 13	14	-	20	2
Stelling 14	9	-	13	-

Opvallende dingen:

Helemaal niet gekozen door beide teams:

- Stelling 5: Identiteit heeft geen relatie met sociale media; het blijft niet meer dan een middel om mee te communiceren.
- Stelling 9: Ouders zijn verantwoordelijk voor mediawijsheid in de opvoeding, daarin heeft de school geen taak.
- Stelling 11: Een speciaal hyves- of facebookaccount als juf of meester is een prima communicatiemiddel buiten schooltijden om.

Helemaal niet gekozen door de Wheemschool:

- Stelling 12: Ik heb al moeite met het gebruik van het digibord, het gebruik van sociale media is voor mij nog een brug te ver.

Ik denk dat ik hieruit de conclusie kan trekken dat beide scholen vinden dat het een taak is van de school om na te denken over het gebruik van sociale media en hier mee aan de slag te gaan.

Uitslag van de KWS

Nr.	Score	Stellingen	
1	25	Stelling 6 - 3x dubbel	Als christen-leerkracht moet je alert zijn op de gevaren die kinderen op het web opdoen. Het is een onderwijstaak kinderen weerbaar te maken om die gevaren aan te kunnen.
2	17	Stelling 7	Het is wenselijk dat het leerplan en de leerlijnen voor het ICT-onderwijs (regelmatig) worden aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van sociale media.
3	15	Stelling 1	Het gebruik van (sociale) media in de klas vraagt van ons als leerkrachten mediavaardig te zijn en dat wil ik zijn/worden.
4	14	Stelling 13	De leerling van de 21ste eeuw verdient een leerkracht van de 21ste eeuw!
5	9	Stelling 4	Planmatig en in beleid verankerd ICT-onderwijs aanbieden aan de kinderen in een basisschool is een must.
		Stelling 14	Sociale media horen bij de jeugdcultuur, verzet ertegen is zinloos!
6	5	Stelling 2	We moeten er nu vast aan wennen dat we over vijf jaar met tablets werken in de klas.
7	4	Stelling 8	De kinderen verlaten op dit moment onze basisschool met onvoldoende eigentijdse ICT-kennis.
		Stelling 10	Mediawijsheid moet een apart vak worden op onze basisschool.
		Stelling 12	Ik heb al moeite met het gebruik van het digibord, het gebruik van sociale media is voor mij nog een brug te ver.
8	3	Stelling 3	Kennis van sociale media is sowieso een must voor leerkrachten in het basisonderwijs om te kunnen communiceren met leerlingen.

Uitslag van de Wheemschool

Nr.	Score	Stellingen	
1	20	Stelling 13 - 2x dubbel	De leerling van de 21ste eeuw verdient een leerkracht van de 21ste eeuw!
2	19	Stelling 6	Als christen-leerkracht moet je alert zijn op de gevaren die kinderen op het web opdoen. Het is een onderwijstaak kinderen weerbaar te maken om die gevaren aan te kunnen.
3	16	Stelling 1 - 2x dubbel	Het gebruik van (sociale) media in de klas vraagt van ons als leerkrachten mediavaardig te zijn en dat wil ik zijn/worden.
		Stelling 4 - 1x dubbel	Planmatig en in beleid verankerd ICT-onderwijs aanbieden aan de kinderen in een basisschool is een must.
4	14	Stelling 7	Het is wenselijk dat het leerplan en de leerlijnen voor het ICT-onderwijs (regelmatig) worden aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van sociale media.
5	13	Stelling 14	Sociale media horen bij de jeugdcultuur, verzet ertegen is zinloos!
6	12	Stelling 2	We moeten er nu vast aan wennen dat we over vijf jaar met tablets werken in de klas.
7	4	Stelling 8	De kinderen verlaten op dit moment onze basisschool met onvoldoende eigentijdse ICT-kennis.
8	2	Stelling 3	Kennis van sociale media is sowieso een must voor leerkrachten in het basisonderwijs om te kunnen communiceren met leerlingen.
9	1	Stelling 10	Mediawijsheid moet een apart vak worden op onze basisschool.

Analyse van de stellingen

Tijdens de training over digitaal burgerschap die is gehouden op de Christelijke Hogeschool Ede, kregen beide teams een aantal stellingen te zien waarop zij de mate van belangrijkheid aan mochten geven. Op de pagina's hiervoor is de uitwerking van de stellingen te vinden. Hieronder zal ik, naar aanleiding van deze uitwerking, een analyse geven over belangrijke onderwerpen die de speerpunten zullen gaan vormen bij het schrijven van een concept notitie mediabeleid voor deze beide scholen.

Uit de stellingen die door beide scholen helemaal niet zijn gekozen, kan ik (als aannames) concluderen dat beide scholen vinden dat:

1. De school wél een taak heeft in de opvoeding voor mediawijsheid en dat dit niet alleen bij de opvoeding van de ouders ligt.
2. Sociale media een relatie heeft met identiteit, en het niet alleen maar wordt gezien als communicatiemiddel.
3. Een speciaal hyves- of facebookaccount voor de juf of meester niet in eerste instantie wordt gekozen en gezien als een prima communicatiemiddel met de leerlingen buiten schooltijden om.
4. Het gebruik van sociale media voor bepaalde leerkrachten van de KWS op dit moment nog een stap te ver is.

De volgorde in belangrijkheid van de stellingen voor de KWS is:

1. Stelling 6
2. Stelling 7
3. Stelling 1
4. Stelling 13
5. Stelling 4/14

De volgorde in belangrijkheid van de stellingen voor de Wheemschool is:

1. Stelling 13
2. Stelling 6
3. Stelling 1/4
4. Stelling 7
5. Stelling 14

De top zes voor beide scholen is:

Stelling 1:

Het gebruik van (sociale) media in de klas vraagt van ons als leerkrachten mediavaardig te zijn en dat wil ik zijn/worden.

Stelling 4:

Planmatig en in beleid verankerd ICT-onderwijs aanbieden aan de kinderen in een basisschool is een must.

Stelling 6:

Als christen-leerkracht moet je alert zijn op de gevaren die kinderen op het web opdoen. Het is een onderwijstaak kinderen weerbaar te maken om die gevaren aan te kunnen.

Stelling 7:

Het is wenselijk dat het leerplan en de leerlijnen voor het ICT-onderwijs (regelmatig) worden aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van sociale media.

Stelling 13:

De leerling van de 21ste eeuw verdient een leerkracht van de 21ste eeuw!

Stelling 14:

Sociale media horen bij de jeugdcultuur, verzet ertegen is zinloos!

Dit vraagt dus van de school:

- Alertheid van de leerkrachten met betrekking tot gevaren op het web.
- Leerkrachten die mediavaardig zijn/worden.
- Een up-to-date leerplan en leerlijnen van het ICT-onderwijs, aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van sociale media.
- Bekendheid met de ontwikkelingen en mogelijkheden die we hebben in de 21ste eeuw.
- Planmatig en in beleid verankerd ICT-onderwijs.
- Erkenning van (de invloed van) sociale media.

Speerpunten:

- Training/scholing op het gebied van sociale media/ICT, waarbij leerkrachten bekend raken met de verschillende vormen van en mogelijkheden met sociale media.
- Geen vak apart, wel tijd en aandacht voor. Integratie in het onderwijsaanbod.
- ICT-onderwijs

Hieronder is een model te vinden voor het opstellen van een strategisch beleidsplan. Dit model kan gebruikt worden als richtlijn bij het opstellen van beleid over sociale media (Grit & Gerritsma, 2011).

Strategisch beleidsplan

Managementsamenvatting

1 Inleiding

- 1.1 Aanleiding
- 1.2 Gehanteerde werkwijze
- 1.3 Betrokkenen
- 1.4 Leeswijzer

2 Organisatie

- 2.1 Organisatiebeschrijving
- 2.2 Primair proces en ondersteunende processen
- 2.3 Visie en missie
- 2.4 Organisatiecultuur
- 2.5 Organisatiestructuur
- 2.6 Kritieke succesfactoren

3 Huidige situatie

Beschrijving aan de hand van relevante kengetallen zoals:

- resultaat vóór belasting
- omzet
- eigen vermogen
- aantal klanten
- enzovoort

4 Analyse huidige situatie

4.1 Interne analyse

Sterke en zwakke punten op het gebied van bijvoorbeeld:

- organisatie
- personeel
- commercieel
- productie
- bedrijfsmiddelen
- financiën

4.2 Externe analyse (kansen en bedreigingen)

4.3 Confrontatiematrix

5 Beleid en strategie

- 5.1 Organisatiedoelen
- 5.2 Strategie
- 5.3 Beschrijving gewenste situatie
- 5.4 Benodigde middelen
- 5.5 Toetsing haalbaarheid

6 Projecten en maatregelen

- 6.1 Projecten
- 6.2 Actieplan

7 Begroting

Bijlage 5 | Checklist voor het beoordelen van sociale media-toepassingen voor het onderwijs

Deze checklist kan leerkrachten erbij helpen om de meerwaarde van de toepassingen van de sociale media die ze willen gebruiken te blijven beoordelen en toetsen. Deze checklist is gebaseerd op de 'checklist beoordelen sociale media-toepassingen voor het onderwijs' uit het boek Smihopedia (Mijland, 2012, p. 76).

Vraag 1:

Welke meerwaarde biedt de toepassing die je wilt gebruiken ten opzichte van de andere middelen die je al hebt en waarmee je aan dezelfde leeractiviteit invulling kunt geven?

Vraag 2:

Heb je bijzondere technische middelen nodig om met deze toepassing te kunnen werken en heb je deze middelen tot je beschikking of kun je er op een andere manier aan komen? Denk aan een microfoon, camera's, tablets, etc.

Vraag 3:

Zijn de draagkracht en de draaglast met elkaar in verhouding? Is de tijd die nodig is om te leren werken met de toepassing in verhouding tot de intensiteit en duur van het gebruik?

Vraag 4:

Is de toepassing geschikt voor de doelgroep waarvoor je het wilt gebruiken? Sluit het aan qua taalgebruik, stijl, interactiviteit, gebruiksvriendelijkheid? Zit er een minimumleeftijd aan het gebruik van de toepassing?

Vraag 5:

Hoe verhoudt de toepassing zich tot het gebruik van andere digitale leermiddelen waar de school al gebruik van maakt?

Vraag 6:

Is het een toepassing waarmee je de (eind)producten kunt delen tussen leraar en leerling of binnen een afgesloten omgeving van de leergroep?

Vraag 7:

Is het een toepassing die het geven van onderlinge feedback tussen leerlingen mogelijk maakt?

Vraag 8:

Zijn er mogelijkheden voor beheer en begeleiding van de leerkracht binnen de omgeving en voldoen die aan de begeleiding die jij als leerkracht wilt bieden?

Vraag 9:

Kunnen de producten op een of andere manier eventueel uit de toepassing gehaald worden en hergebruikt worden voor bijvoorbeeld presentaties?

Vraag 10:

Wat voor organisatie zit er achter de toepassing en op welk verdienmodel draaien ze? Is het vanuit dat perspectief verantwoord om de leerlingen ermee te laten werken?

Bijlage 6 | Een aantal praktische tips bij het werken met sociale media in het onderwijs

Hieronder een aantal praktische tips die motiverend kunnen werken bij het aan de slag gaan met sociale media. Al deze tips zijn overgenomen uit het boek Smihopedia (Mijland, 2012).

Tip 1:

Besteed een les aan het thema aandacht. Verdeel de klas in twee groepen. De ene groep krijgt een lijst met twintig woorden op papier. De leerlingen zoeken een rustige ruimte op waar ze in alle stilte tien minuten besteden aan het bestuderen van de woorden. De andere groep krijgt de lijst digitaal en bestudeert de lijst in een ruimte met muziek en met de mobiele telefoon op aan. Na tien minuten gaan de lijsten weg. Welke groep heeft de meeste woorden onthouden?

Tip 2:

Organiseer in de bovenbouw een informele chatsessie via Skype met een klas in het buitenland. De contacten met een buitenlandse leraar kun je leggen via 'Skype in the classroom'.

Tip 3:

Google jezelf! Op die manier kun je jezelf meer bewust worden van je online identiteit. Je kunt een aantal mensen uit je directe omgeving vragen je te googlen en je vervolgens feedback te geven: wat is er te vinden over mij en klopt dat bij wie ik ben? Ook leuk om uit te voeren met de leerlingen uit je klas.

Tip 4:

Download de gratis publicatie 'Sociale media op de basisschool', een uitgave van Mijn Kind Online. Hierin vind je veel tips en adviezen voor het werken met sociale media met jongere kinderen.

Tip 5:

Laat leerlingen een onderzoekje doen naar online informatie over een onderwerp waarover veel tegenstrijdige informatie te vinden is op het internet. Voorbeeld van een onderzoeksvraag: is aspartaam kankerverwekkend of niet?

Tip 6:

Maak met je klas of een groep leerlingen een overzicht van alle communicatiemiddelen die ze gebruiken. Neem in het overzicht traditionele media op, zoals telefoon, televisie en krant en media als sms, e-mail en profielpagina's. Beoordeel de media samen op een aantal aspecten als snelheid, gemak en kosten en maak een tabel met voor- en nadelen.

Tip 7:

Bekijk samen met de leerlingen de website Meldknop.nl waarop je tips kunt vinden voor wat je kunt doen bij vervelende ervaringen met sociale media.

Tip 8:

Nodig eens een lokale ondernemer of professional uit om in een gastles te vertellen hoe sociale media diens vakgebied veranderd heeft en hoe deze persoon of diens organisatie sociale media inzet.

Tip 9:

Laat leerlingen als opdracht een instructievideo maken. De onderwerpen kunnen door ouders of andere volwassenen worden aangedragen: voor welke alledaagse handeling zou u een heldere instructie willen hebben? Denk aan: mijn iPhone zodanig instellen dat ik er mijn e-mail op kan lezen. De video's kunnen eventueel gepubliceerd worden op YouTube, waarop de vraagstellers kunnen aangeven of de video's een bruikbaar antwoord geven.

Tip 10:

Laat je inspireren door goede voorbeelden van collega's in binnen- en buitenland.

Tip 11:

Maak met Symbaloo een startpagina voor je leerlingen. Hierop presenteert je in de vorm van icoontjes een aantal websites die je nuttig vindt in relatie tot het werk op school of ter ondersteuning van het huiswerk.

Tip 12:

Wil je met je team beter zicht krijgen op wat er leeft bij leerlingen als het gaat om sociale media, combineer dan een aantal gesprekken met individuele of groepjes leerlingen met het houden van een (online) enquête onder alle leerlingen. De vragenlijst op de volgende pagina kan daarbij als inspiratiebron gebruikt worden. Bespreek gezamenlijk de opbrengsten.

Tip 13:

Laat leerlingen in plaats van het traditionele boekverslag een boektrailer maken. In zo'n reclamefilmpje vertellen ze in elk geval kort waar het boek over gaat. De gemaakte filmpjes kunnen eventueel als verzameling online gezet worden.

Tip 14:

Stel aan teamleden voor een bepaalde periode een tablet ter beschikking om mee te experimenteren, niet vrijblijvend, maar met de opdracht een aantal sociale media-toepassingen uit te proberen.

Tip 15:

Breng de expertises van collega's op het gebied van media digitaal in kaart, zodat voor iedereen binnen de school duidelijk is bij wie je terecht kunt met een specifieke vraag.

Gebruik sociale media

Persoonlijk of in de klas

Dit formulier is er op gericht om inzicht te geven hoeveel er gebruik gemaakt wordt van de verschillende sociale media toepassingen, wat daarbij nodig is en wat de toevoeging ervan is voor jezelf/het onderwijs. Ook wanneer je iets had willen gebruiken, maar daar de benodigde materialen niet voor aanwezig waren, kan het helpend zijn dit formulier in te vullen om daar inzicht in te bieden. Aansluitend hierbij hoort het '(team)overzicht gebruik sociale media.'

Leerkracht: _____

Groep: _____ **Vak:** _____

Doel van de les: _____

_____

Gebruik gemaakt van deze sociale media toepassingen: _____

_____

_____

Reden / waarom deze? _____

_____

_____

_____

Benodigde materialen + aantal: _____

_____

_____

(Team)overzicht gebruik sociale media

Gebruik gemaakt van deze sociale media	Door wie?	Benodigde materialen	Ervaring

Bijlage 8 | Uitwerking van het interview

Gesprek met Herman Hofman (directeur van de KWS) en Gert de Vries (directeur van de Wheemschool) naar aanleiding van de 'conceptnotitie mediabeleid SHS Voorthuizen'. Gehouden op maandag 22 april 2013 op de Koningin Wilhelminaschool te Voorthuizen. Hieronder de uitwerking van dit gesprek.

Is het gelukt om dit document nog helemaal door te lezen?

Het is Gert wel gelukt om het document door te lezen, Herman heeft er door omstandigheden geen tijd meer voor gehad.

Wat is de eerste indruk van deze conceptnotitie? De eerste reactie?

Het document ziet er goed en netjes uit.

Sluit het aan bij wat jullie voor ogen hadden? Hebben jullie hier iets aan?

Als Gert het eerste stuk leest, dan denkt hij bij zichzelf: ja, dat klopt allemaal wel. Als je er veranderkundig naar kijkt, geeft het goed aan hoe je zoiets moet doen.

Leeft het onderwerp 'digitale burgerschap' of 'werken met sociale media' een beetje onder de teams?

Heel wisselend, een aantal wel. Er zijn mensen die gebruik maken van de sociale media en er is ook een grote categorie die zegt: het hoeft van mij niet!

Het belang is ook niet bewezen. Het brengt wel iets teweeg.

Maar ja, dan is het ook maar weer wat je in de sociale media onderscheidt. Bijvoorbeeld de vraag of je als school en als leerkracht moet gaan twitteren. Als je in een publieke functie staat moet je bijvoorbeeld heel goed oppassen met het uitten van politieke voorkeuren.

Vroeger was privé, privé. Nu loopt dat door elkaar. Dat maakt het lastig om echt met sociale media aan de slag te gaan.

Verschillen de teams hierin van elkaar? Op welke manier? Wat is de reden daarvan?

Er werd gezegd dat het leuk was om te zien dat als er naar de stellingen gekeken werd, er een verschil is tussen scholen wat ze belangrijk vinden. Dat vonden ze opvallend. De vraag kwam naar boven of het er misschien mee te maken heeft dat de ene school wellicht behoudender ten opzichte van ICT staat dan de andere school? Dat was opvallend, dus dat de ene school misschien veel meer vanuit gevaren kijkt en de andere school veel meer vanuit de mogelijkheden. Dat vond Gert wel leuk om te zien.

Ook werd aangegeven dat ze het leuk vonden om te zien dat er kennelijk toch verschil is tussen scholen, wat ze belangrijk vinden en wat ze minder belangrijk vinden. En het geeft wel aan of je mensen daar dus snel in mee zult krijgen, of niet.

Op welke manier helpt dit document jullie verder?

Het geeft een opbouw, het geeft wat aan veranderkundig hoe je het zou kunnen aanpakken en waar je het over zou moeten hebben. Dat scherpt aan. Dus ja, daar hebben ze wat aan!

Waar gaan jullie mee aan de slag naar aanleiding van dit onderzoek? Wat zijn eerste stappen die jullie nu denken te gaan nemen?

Als je niet het vermogen hebt en je niet iemand hebt die het ook echt gaat bijhouden, en dan ook in de sfeer van de school, er is al moeite genoeg om de website goed bij te houden, moet je er volgens hen niet aan beginnen.

En er komen gevaren om de hoek kijken, van wat zet je er allemaal wel/niet op de sociale media? Ze zullen niet degenen zijn die zullen gaan aanjagen om dit ook echt te gaan doen. Als ze wisten dat het 20 leerlingen extra zou opleveren, zou er nog over nagedacht worden. Ook daarbij vinden ze het belangrijk om eerst te weten welke inspanning, die doorloopt, er tegenover staat, voordat ze er echt mee aan de slag willen gaan.

In de opvoedkundige sfeer kun je er ook heel veel mee.

Wat gaan jullie veranderen aan dit concept om er echt beleid van te maken conform jullie beleidsplan?

Op dit moment ziet het er naar uit dat er weinig tijd en capaciteit is. Als je het gaat doen, moet je het ook goed doen. Ze vragen zich af of de inspanning die er tegenover staat de opbrengst ervan ook waarborgt.

Of ze hier helemaal een projectgroep op zouden zetten weten ze niet. Soms moet je het ook niet ingewikkelder maken dan dat het is. Een projectgroep moet je inrichten op het moment dat je geen andere middelen hebt om het voor elkaar te krijgen. Projecten werken altijd lastig. Het is altijd iets wat je er naast moet doen. Ze zouden het zoveel mogelijk geïntegreerd willen zien in de dagelijkse handelingen van een leerkracht. En dan onderscheiden naar hoe ziet het ICT beleid eruit met betrekking tot het aanschaffen van nieuwe middelen. Ze doen zolang mogelijk met de middelen die ze nu hebben. Bij de aanschaf van nieuwe middelen kijken ze het liefst nog even de kat uit de boom om de doodeenvoudige reden dat heel veel methodes nog niet de keuze hebben gemaakt van welk digitaal medium ze gebruik gaan maken. Nu beginnen de eerste zaakvakmethodes digitaal te komen, Malmberg heeft er eentje. Dus dat is nog vrij beperkt ook. Toch is het in je langere termijn visie wel een puntje waarvan ze vinden dat je dat mee moet nemen.

Wat ze wel van vinden dat het iets is waar ze over na moeten gaan denken, is wat ze de kinderen nu echt leren op het gebied van computervaardigheden? Daar is niet zoveel over op de Wheemschool. Ze zitten wel in het computerlokaal met software van methodes, maar moeten ze nu excel leren of powerpoint? Daar zijn ze op de KWS wel mee bezig, maar niet gestructureerd een curriculum of iets dergelijks en met een opbouw. Daar zouden ze wel wat in moeten zoeken wat ze doen. Dat was er wel, maar het is verwaterd en natuurlijk ook snel verouderd het materiaal.

De vluchtigheid is enorm. De vraag is voor hoeveel jaar je beleid kunt maken en wanneer je het weer moet bijstellen. Je kunt zo iets vier jaar doen, maar ze denken dat je hier eerder weer naar terug moet kijken, dan naar bijvoorbeeld je rekenmethode. Hierbij lukt dat niet. Dit gaat heel erg snel.

Ze denken wel dat ze er wat mee moeten, maar het is inderdaad wel vluchtig. Ze zouden er geen methode voor aanschaffen, of wellicht een losbladig iets. Of een methode die inspeelt op de snelle veranderingen die er weer zijn. Dan nog weet je niet welke veranderingen je wel de aandacht moet geven en welke niet. Want de aandacht geven betekent ook dat je het honoreert ofzo. Of bepaalt de markt dat, de maatschappij? Bepaalde basale vaardigheden zoals tekstverwerken, kunnen ze wel meer mee doen.

Wat is het beleid op de langere termijn met de innovatie op je ICT-middelen? Ze denken dat je daar over na moet denken. Dat is vooral op schoolniveau. Het digibord heeft bijvoorbeeld wel een plek gekregen in het onderwijs als onderwijsondersteunend middel. Ze denken dat daar bij leerkrachten ook wel in te winnen is, wat ze daarmee kunnen en doen. Maar ook daar weer is doceren belangrijk, als er de hele dag gebruik van wordt gemaakt, wens je ook wel een keer weer gebruik te maken van het boek.

Op PR en marketing vragen ze zich af of ze daar beleid op zouden willen schrijven.

Meer de technische vaardigheden en de middelen die ze nu al hebben, hoe ga je daar precies mee om?

Sociale media moeten het onderwijs zelf niet gaan overnemen.

Je moet het team erbij betrekken, want je kunt wel heel mooie dingen bedenken, maar als het team er niet bij betrokken is dan heb je er niks aan.

De vraag die naar boven kwam was: Moet je wel een beleidsplan op schrijven of is het meer een actiepuntenlijst van dingen waar we aan moeten denken? Dat we veel meer gaan kijken naar ict en dan bekijken, hoe gebruiken we hier dan sociale media mee? Dus dat het meer een onderdeel wordt van alle verschillende beleidsonderdelen en dat je het overal bij betreft, in plaats van dat je er een specifiek beleid op gaat schrijven.

Hoofdstuk 6: Samenvattingen, conclusies en aanbevelingen

Mijn hoofdvraag voor dit onderzoek was: ***wat houdt digitaal burgerschap in de online wereld in ten aanzien van de zelfredzaamheid bij de leerlingen van de basisschool en hoe kun je als school hierin mediaveiligheid waarborgen en hoe zet je dat in het schoolbeleid?***

Door middel van de literatuurstudie die ik heb gedaan en de conceptnotitie mediabeleid die ik heb geschreven voor twee basisscholen in Voorthuizen, kan ik nu een antwoord geven op deze vraag.

Allereerst zal ik hieronder nogmaals weergeven wat er in de voorgaande hoofdstukken is behandeld, om tot een goede conclusie op deze hoofdvraag te kunnen komen. Concrete aanbevelingen met betrekking tot dit onderwerp zijn te vinden in het praktijkdeel, hoofdstuk 5, en staan daar verder uitgewerkt.

6.1 Samenvatting

Allereerst hebben we in hoofdstuk 2 gekeken naar het begrip burgerschap in het algemeen en wat dit inhoudt. We kwamen erachter dat actief burgerschap aangeeft dat iemand bereid is en het vermogen heeft deel uit te maken van een gemeenschap en dat hij hier ook een actieve bijdrage aan kan leveren. Een actieve en verantwoordelijke houding voor het deelnemen in de samenleving zijn hierbij belangrijk, evenals de beschikking over de vaardigheden om goed te kunnen samenleven en samenwerken. We hebben het begrip ‘burger’ nader bekeken en verschillende typen burgerschap besproken. Belangrijke aspecten die hierbij naar voren kwamen, zijn participatie, goed kunnen communiceren, over zelfcontrole beschikken en over de vaardigheid respectvol met anderen om te gaan. Bij burgerschap gaat het om het kunnen en willen deelnemen aan de samenleving. Burgerschap is gericht op het ontwikkelen van kennis, vaardigheden en houdingen die aansluiten bij de samenleving waar we bij horen. Aangezien er veel verschillende typen burgerschap zijn en er je bij ieder type burgerschap te maken hebt met een aantal dimensies, is er niet een goede manier voor het uitvoeren van burgerschap. Wel is het belangrijk dat je als school duidelijk hebt welke opvatting je nastreeft, om onduidelijkheid en confrontatie daarover te voorkomen. School is dan ook een oefenplaats voor burgerschap en heeft de taak om de leerlingen voor te bereiden op hun burgerrol, om ze betrokken te maken en te laten participeren, zowel binnen als buiten de school. Het is de taak van de leerkracht de leerlingen hier niet alleen cognitief dingen over te leren, maar hen juist vaardigheden aan te leren waardoor ze hiermee aan de slag kunnen. Er zijn verschillende kerndoelen voor het onderwijs waarin onderdelen van burgerschap worden beschreven. Deze kerndoelen geven de scholen richting bij de invulling van hun onderwijs omtrent burgerschapsvorming. De kern van de burgerschapsvorming is onder te verdelen in drie domeinen, die ook wel de domeinen van burgerschapsvorming worden genoemd, namelijk het leren omgaan met democratie, participatie en identiteit.

Vanuit deze kennis over burgerschap in het algemeen kwamen we tot de ontdekking dat het burgerschap van deze eeuw nog een laag dieper gaat, aangezien we nu ook te maken hebben met een hele digitale wereld waar de kinderen zich in begeven. Zo kwamen we uit bij het digitale burgerschap, waarbij we in hoofdstuk 3 hebben bekeken wat het inhoudt om bereid te zijn en het vermogen te hebben deel uit te maken van de digitale wereld, waar de definitie van burgerschap (in het algemeen) om vraagt. De term ‘sociale media’ maakte ons er al van bewust dat er bij het digitale burgerschap sprake is van interactie en dialoog. Dat er contact is tussen mensen onderling, waarbij de media van tegenwoordig de mogelijkheid van tweerichtingsverkeer hebben. Mediagebruikers zijn naast ontvangers ook zenders geworden. Onder sociale media worden dan ook alle activiteiten van interactie op het ‘world wide web’ verstaan. We hebben gekeken naar de waardevolle dingen van sociale media en de didactische kracht van dit medium. Ook kwamen we tot de conclusie dat sociale media in het onderwijs het beste werken als deze ook echt onderwijsondersteunend zijn en niet ‘onderwijsvervangend’ worden gebruikt. Andere dingen die je bij het gebruik van sociale media in gedachten moet houden hebben we ook nader bekeken en besproken. Zo kwamen we erachter dat

het gebruik van sociale media in de school zowel voor- als nadelen heeft. Dit alles vraagt om een kritische en bewuste houding met betrekking tot het sociale media gebruik. Zodoende kwamen we op het begrip mediawijsheid, welke we ook nader hebben bekeken. We kwamen erachter dat het gaat om drie belangrijke activiteiten: functioneren, participeren en produceren. Het gaat hierbij om het totaal aan kennis, houding en vaardigheden die nodig zijn om je bewust, kritisch en actief te gedragen in onze wereld, die niet meer zonder (sociale) media in te denken is. Zo konden we ook een indeling van vier mediawijsheidsaspecten benoemen die mediawijsheid in het onderwijs uitdrukken: techniek, creativiteit, analyse en reflectie. De mediawijsheidcirkel is aangereikt als handig hulpmiddel om aan te geven hoe deze vier mediawijsheidsaspecten vormgegeven zijn binnen het onderwijs en inzicht te bieden in mediawijsheid. Iemand is mediawijs wanneer hij op een zelfbewuste wijze gebruik kan maken van de positieve mogelijkheden die media bieden, zonder daarbij zichzelf of anderen te schaden. Leerlingen die mediawijs zijn, hebben geleerd hoe ze kunnen meedoen in de samenleving en hoe ze zichzelf op een goede manier kunnen uiten met behulp van media. Hiermee is dus ook de link tussen mediawijsheid en burgerschap snel gelegd. Zo zagen we dat mediawijsheid in het kader van burgerschap een veel bredere betekenis krijgt: een volwaardig burger zijn en respectvol met elkaar om kunnen gaan, ook via de media. Bij het aanleren van mediawijsheid wordt van leerkrachten een basishouding mediawijsheid verwacht, evenals een open, constructieve houding en een positieve benadering. Dit vraagt om voortdurende professionalisering en een flexibele houding; van jezelf als leerkracht, maar ook van het onderwijs in het algemeen. Belangrijk hierbij is dat sociale media in het onderwijs geen doel op zich zijn, maar wel veel extra's kunnen bieden. De kwaliteit van het onderwijs hangt af van verschillende aspecten die er echt toe doen. Daarbij heb je als leerkracht de kinderen echt wat te leren, aangezien ze vaak wel mediavaardig zijn, maar niet altijd mediabekwaam. Zo zagen we dat het maken van goede afspraken en informatievoorzieningen dan ook belangrijk zijn wanneer je met sociale media aan de slag gaat.

In hoofdstuk 4 hebben we het zelfbeeld van het kind nader bekeken, uitgediept en besproken; iets dat mijns inziens de basis is voor het werken met sociale media, mediawijsheid en met kinderen in het algemeen. Een positief zelfbeeld is het fundament waarop een kind kan bouwen in zijn ontwikkeling. Ook in zijn online ontwikkeling en besef van mediawijsheid. We kwamen erachter dat het zelfbeeld en welbevinden van een kind veel met elkaar te maken hebben en afhangen van vier aspecten. Het emotionele, sociale, cognitieve en lichamelijke aspect. De basis van veiligheid, vertrouwen, zekerheid, behoefte aan relatie en behoefte aan competentie gaan hieraan ten grondslag. We zagen dat het zelfbeeld van een kind iets is dat niet vaststaat, maar dat het iets is dat ontstaat en waar dingen van buitenaf invloed op hebben. Een kernbegrip voor het kunnen beïnvloeden van het zelfbeeld van een kind op een positieve manier, is het hebben van een goede relatie met het kind. Voor een goede relatie tussen de leerkracht en een kind, zagen we dat je kunt uitgaan van drie bouwstenen: acceptatie, ondersteuning en betrokkenheid, die ook wel de basis worden genoemd voor goed functioneren en effectief onderwijs. Oorzaken van niet goed functioneren van een kind zijn vaak terug te voeren op problemen met het zelfbeeld. Niet goed functioneren van een kind gaat ten koste van leren en lesgeven. Het is dus in het belang van het kind en van de leerkracht te proberen een negatief zelfbeeld om te buigen naar een positief zelfbeeld. Een goede relatie maakt de weg vrij voor het met succes beïnvloeden van het zelfbeeld. Ook hebben we een negatief zelfbeeld bekeken en mogelijk compensatiegedrag dat een kind vertoont bij dit negatieve zelfbeeld. Door compensatiegedrag niet als zodanig te herkennen kan de relatie tussen leraar en kind onder druk komen te staan, wat negatieve gevolgen zal hebben. Daarbij is ook een eenzijdig zelfbeeld nader bekeken en belicht. Daarbij is het niet goed om te snel conclusies over het zelfbeeld te trekken; er kunnen namelijk allerlei oorzaken zijn waarom kinderen zich gedragen zoals ze zich gedragen. Zo konden we de conclusie trekken dat het zelfbeeld van een kind veel invloed heeft op zijn functioneren en dat een negatief zelfbeeld het doceer-leergebied van een leerkracht en het kind erg kan verkleinen. Bij het gebruik van sociale media is zelfredzaamheid belangrijk. Zelfredzaamheid kan je kinderen alleen aanleren als je een goede relatie met ze hebt en je hun zelfbeeld op een positieve manier weet te beïnvloeden. Een positieve relatie en positief zelfbeeld is

dan ook een belangrijke basis voor het werken met sociale media in de school en het meegeven van mediawijsheid.

Vanuit deze theorie over (digitaal) burgerschap en het zelfbeeld van het kind, kon dan ook de conceptnotitie mediabeleid geschreven worden, zoals te vinden in hoofdstuk 5.

6.2 Conclusies

Mijn hoofdvraag voor dit onderzoek was: ***wat houdt digitaal burgerschap in de online wereld in ten aanzien van de zelfredzaamheid bij de leerlingen van de basisschool en hoe kun je als school hierin mediaveiligheid waarborgen en hoe zet je dat in het schoolbeleid?***

Uit dit onderzoek kan ik concluderen dat digitaal burgerschap in de online wereld het totale scala van alle online mogelijkheden inhoudt en dat het hierbij voornamelijk gaat om interactie en dialoog tussen mensen. Deze 'digitale wereld' heeft dezelfde aspecten in zich als de 'gewone' wereld, alleen zijn ze voor buitenstaanders minder goed zichtbaar en beïnvloedbaar. Digitaal burgerschap betekent dat je leerlingen leert om mediawijs om te gaan met de mogelijkheden die deze wereld biedt, dat ze hier zelfstandig en zelfredzaam in zullen worden, aangezien je er van buitenaf weinig invloed op hebt wat er allemaal gebeurt. Deze mediaveiligheid kun je als school waarborgen door hier op een bewuste manier mee bezig te zijn, aandacht te besteden aan alle aspecten van mediawijsheid, maar ook te werken aan een positief zelfbeeld van het kind. Dat vormt mijns inziens de basis voor de zelfredzaamheid bij het digitaal burgerschap. Duidelijke afspraken, heldere verwachtingen en een positieve en open houding zijn daarbij van essentieel belang.

Bijlage

Literatuurlijst

Bas, J. d. (2008). *Burgerschapsvorming, Jong gedaan, oud geleerd: Visies en instrumenten*. Baarn: Bekadidact.

Dijkstra, R., & Meer, N. v. (2000). *Adaptief onderwijs in een lerende school*. Utrecht: APS.

Haan, J. d. (2010). *NL Kids online: Nieuwe mogelijkheden en risico's van internetgebruik door jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hilgers, L., & Zadelhoff, T. v. (2012). *BoekTweePuntNul200: Web 2.0, Social Media, Webtools; Inspiratieboek*. Leiden: Van Buurt Boek.

Hilgers, L., & Zadelhoff, T. v. (2012). *HandBoekTweePuntNul: Sociale media in het onderwijs*. Leiden: Van Buurt Boek.

Hogenes, M., Booys, C. d., Gravesteyn, C., & Diekstra, R. (2010). *De leerkracht als opvoeder*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Hop, L., & Delver, A. (2009). *De WIFI-generatie: De jeugd op het mobiele internet. Vliegenvlug en Volgelvrij*. Haarlem: Nationale Academie Voor Media & Maatschappij; HUB uitgevers.

Mijland, E. (2012). *Smihopedia: Aan de slag met sociale media in het onderwijs!* Middelbeers: Uitgeverij InnoDoks.

Mijn Kind Online. (2010). *Handboek mediawijsheid: Praktische gids en inspiratie voor het onderwijs*. Leiden: Van Buurt Boek.

Pijpers, R. (2012). *Inspiratieboek: Sociale media op de basisschool; de leerkracht maakt het verschil*. Stichting Mijn Kind Online.

Wheemschool, D. (2011). *Schoolplan Wheemschool*. Voorthuizen.

Wilhelminaschool, K. (2011). *Schoolplan 2011 - 2015*. Voorthuizen.

Woltjer, G., & Janssens, H. (2010). *Hoe ga je om met kinderen op school? Competenties in de praktijk*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.

Websites:

Actief burgerschap. (sd). Opgeroepen op Januari 17, 2012, van SLO. Jonge Burgers:
http://jongeburgers.slo.nl/visie/overheid/kern/actief_burgerschap

Bron, J. (2006, Maart). *Een basis voor burgerschap: een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs*. Opgeroepen op Januari 18, 2012, van Stichting Leerplanontwikkeling (SLO):
http://www.slo.nl/downloads/archief/Een_20basis_20voor_20burgerschap.pdf/

Grit, R., & Gerritsma, M. (2011). Opgeroepen op april 15, 2013, van Zo maak je een beleidsplan:
<http://www.zomaakjeeenbeleidsplan.noordhoff.nl/sites/7450/index.htm>

Kervezee, C. (2006, oktober 2). *Toezicht op burgerschap en integratie*. Opgeroepen op januari 18, 2012, van Inspectie van het Onderwijs; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.: <http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Toezicht+op+burgerschap+en+integratie.html>

Online encyclopedie. (sd). Opgeroepen op Maart 28, 2013, van Encyclo: <http://www.encyclo.nl/begrip/Social%20media>

Rijksoverheid. Verantwoordelijk burgerschap. (sd). Opgeroepen op januari 13, 2012, van Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/democratie-en-burgerparticipatie/versterking-nederlandse-democratie/verantwoordelijk-burgerschap>

SLO. Kerndoelen. Orientatie op jezelf en de wereld. . (2009). Opgeroepen op Januari 18, 2012, van Tule. Inhouden & activiteiten.: tule.slo.nl/OrientatieOpJezelfEnWereld/F-KDOrientatieJezelfEnWereld